

СТЕНОГРАФСКИ ДНЕВНИЦИ

НА

XXII-ТО ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

III РЕДОВНА СЕСИЯ

Брой 35

София, сбота, 8 февруарий

1930 г.

39. заседание

Петък, 7 февруарий 1930 година.

(Открито отъ подпредседателя А. Христовъ въ 10 ч. 5 м.)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни) Обявявамъ заседанието за открито.

(Отъ заседанието отсъствуватъ следнитъ народни представители: Абалжиевъ Йорданъ, Бомбовъ Иванъ, Бояджиевъ Стефанъ, Бурмовъ Никола, Вълчовъ Вълчо Даскаловъ, Георговъ Илия, Гичевъ Димитъръ, Данковъ Георги, Думановъ д-ръ Никола, Енчевъ Георги, Едовъ Борисъ, Казанджиевъ Иванъ, Кознички Величко, Константиновъ Тома, Кулишевъ Георги, Куцаровъ Янко, Малиновъ Александъръ, Мангърговъ Димитъръ, Мановъ Христо, Мариновъ Христо, Митевъ Василь, Недѣлковъ Иванъ Петровъ, Орошакъ д-ръ Хараламби, Паневъ Малинъ, Петевъ Вичо, Петровъ Аврамъ Стояновъ, Стамболиевъ Никола, Томчевъ Ангелъ, Тончевъ Желю, Топаловъ Недѣлко, Търкалановъ Никола, Узуновъ Ангелъ, Христовъ Кирко, Цвѣтковъ, п. Цвѣтковъ Кръстю, Цвѣтковъ Цвѣтко и Чирпанлиевъ д-ръ Никола)

Съобщавамъ на Събранието, че председателството е разрешило отпуски на следнитъ народни представители:

На г. Димитъръ Яневъ — 1 день;
На г. Трифонъ Ерменковъ — 3 дни;
На г. Сотиръ Яневъ — 1 день;
На г. Христо Баевъ — 1 день;
На г. Левъ Кацковъ — 1 день и
На г. Иванъ Михайловъ — 1 день.

Постъпило е отъ Министерството на финанситъ решение за одобряване IX-то постановление на Министерския съветъ, взето въ заседанието му отъ 24 юлий 1929 г., протоколъ № 63. (Вж. прил. Т. I, № 39)

Пристъпваме къмъ първата точка отъ дневния редъ: одобряване предложението за одобрение подписанитъ въ Хага на 20 януарий 1930 г. спогодби относително уреждането на въпроса за българскитъ репарации и за българскитъ имоти, секвестирани въ Ромъния — продължение разискванията.

Има думата г. министърътъ на външнитъ работи и на изповѣданията.

Министъръ А. Буровъ: Г. г. народни представители! Отъ дебатитъ, които серазвиха презъ последнитъ три дена, на мене се дава грамаденъ материалъ за говорене и за обяснение, толкова повече, че по много отъ въпроситъ, по които дадохъ най-пълно обяснение тукъ и въ комисията, наново се повториха криви разбирания, които не могатъ да останатъ безъ отговоръ. Но, отъ друга страна, държа смѣтка и за вашето бързане и за факта, че други колеги ще взематъ думата, и ще се мъча да се спра върху най-съществени точки и въ една форма, колкото се може къса, да дамъ наново известни отговори на критикитъ, които се направиха, и на въпроситъ, които се поставиха.

Първиятъ въпросъ, по който доста се говори, е, че цѣлата политика на правителството, изхождащо отъ Сговора, е била погрѣшно насочена къмъ заеми, вмѣсто да бѣде насочена къмъ борба срещу репарациитъ. Азъ намирамъ тази критика свършено неоснователна и ще се спра върху нѣколко съображения, които въ моитъ очи сж доста убедителни, за да вразумятъ дори и господата

отъ тая страна (Сочи опозицията), които критикуваха, ако искатъ, разбира се, да бждатъ вразумявани.

Въ 1923 г. правителството на Стамболийски сключва единъ договоръ за изплащане на репарациитъ. То не е малко нѣщо. То не е сжщото, каквото е постановлението на чл. 121 отъ договора за миръ, което ни задължава да плащаме репарации. Въ договора за миръ имате волята на победителя, тамъ е едно общо наложено постановление. България ще плаща 2.250.000.000 златни франка. Кога ще ги плаща, при какви условия ще ги плаща, съ какви лихви ще ги плаща, съ какви анюитети ще ги плаща, ще има ли мораториумъ, какъ, кога — всичко това е оставено да бѣде уговаряно впоследствие. Въ 1923 г. едно българско правителство уговаря подробноститъ на плащанията, уговаря ги доброволно, поне формално, подписва единъ двустраненъ договоръ, гордѣе се съ този договоръ, и, както вчера казахъ, съ зурли и тѣпани и съ тържествени телеграми изъ цѣлата страна оповестява този голѣмъ успѣхъ. Общото настроение въ цѣлата страна е, че при страшната цифра 2.250.000.000 златни франка на мирния договоръ, едни плащания, които почватъ съ 5.000.000 златни франка, които следъ нѣколко години стигатъ 10.000.000, а следъ това вече — 44.000.000, не сж тъй страшни. Азъ ще прибавя, че дори до последнитъ месеци, преди да се постави въпросътъ за разрешение на нашитъ репарации по единъ начинъ окончателенъ, преди да се прави отъ него партизанска платформа, убеждението на всички господи тукъ отъ лѣвицата бѣше, че докато нашитъ платежи сж 10.000.000 златни франка, тази работа още ще върви, но страшното е подире, и се питаше какво ще правимъ подире, когато ще дойдатъ голѣмитъ платежи. Е добре, азъ питамъ тѣхъ и васъ: можеше ли българското правителство, изхождащо отъ Сговора, въ 1924, 1925 и 1926 г. да повдигне въпросъ, че то не е въ положение да плаща годишно 5, 6 или 7 милиона златни франка репарации? Не щѣхме ли да бждемъ смѣшни, когато преди година — две ние сме измолили за първитъ години — като едно специално облекчение — тѣзи суми, а за последващитъ години сме приели суми, които превишаватъ 40.000.000 златни франка? Кой би смѣтналъ подобна акция на българското правителство за нѣщо сериозно? Кой отъ тукъ е подемалъ инициатива, кой отъ тукъ е давалъ съветъ въ тѣзи още първи години, когато плащанията сж между 5—10 милиона златни франка, да се повдигне въпросъ за неплащане? — Никой. И много основателно, и много разумно. Защото щѣхме да приличаме на онова овчарче, което вика: „Вълкътъ иде!“ и му вѣрватъ, когато лѣже, а когато вълкътъ действително идва и то вика, никой не му вѣрва, че вълкътъ е дошелъ.

Г. Марковъ (з. в): Това смѣтаме за погрѣшно. (Възражения отъ сговориститъ)

Министъръ А. Буровъ: Ще ни сѣди българскиятъ народъ. Азъ ви обяснявамъ положението и съмъ убеденъ, че всѣки разуменъ човѣкъ ще се съгласи съ менъ. И не е право да се казва, че ако ние не сме повдигнали формално въпроса за намаляние на репарациитъ въ този периодъ, ние сме мълчали. Има начини и начини да се приказва:

умни и глупави. Напр., сега да кажеш, че дълото на Хага е едно „мръсно и позорно“ дълго, което хиляди пъти ще го проклинаш, е не само едно безчестие, то е една феноменална глупост (Ржкопльскания отъ сговориститѣ), и тази феноменална глупостъ вие всички (Сочи земледълцитѣ) аплодирахте.

Г. Марковъ (з. в): По-добре тази глупостъ да направимъ, отколкото глупостта да плащаме милиони. (Възражения отъ сговориститѣ)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни)

Министъръ А. Буровъ: Азъ ще се спра по-нататъкъ на този въпросъ, г. Марковъ. Ако сѣмѣте, че така леко ще го мина, дълбоко се лъжете: мене ме боли, като отговоренъ български министъръ; азъ си давамъ смѣтка за пакостнитѣ последици отъ държането на една такава масова партия, която има претенцитѣ да управлява, когато тя може да изпадне до такава обезумяване. Нѣма да ви проста това така леко. Тамъ, където е могло, тамъ, където е трѣбвало и когато е трѣбвало, правителството още отъ първия день ясно и опредѣлено е заявявало, па и отъ това мѣсто (Сочи министерската маса) е заявявало — ако вашата паметъ не е заспала — че засега плащането на репарациитѣ криво-лѣво може да върви, но че скоро ще настѣпятъ положения, при които, при най-добрата воля, при най-големата лоялностъ на българското правителство, при най-големитѣ усилия на българския народъ, ще стане невъзможно плащането на репарациитѣ. Постепенно се е подготвяла тази атмосфера, като едновременно се е спазвало да не бѣде подозирана България въ нелоялностъ, да не се мисли, че това е единъ ориенталски маршандажъ, че това е единъ просташки маниеръ да избѣгне България отъ своитѣ задължения. Чрезъ една политика на лоялностъ, чрезъ една политика на непрекъснати усилия, ние сме се стремили да стане очевидно и за слѣпитѣ, да чуятъ и глухитѣ, че, въпрѣки всички усилия, не може изнемогваща България да отиде по-далечъ отъ известни рамки. Ето кое бѣ разумната политика, ето политиката, която ние следвахме и следваме.

Правили сме заеми и, за да правимъ тѣзи заеми, сме били длъжни да рисуваме положението на България розово! И това е невѣрно. Ние сме рисували не положението на България розово — когато търсишъ заемъ, значи, че имашъ нужда отъ пари, то не е признакъ на особено розово положение — а сме рисували положението на България каквото си е, и българската политика като една политика на лоялностъ и на изпълнение и въ името на тази лоялностъ сме правили апелъ да бѣдемъ подпомогнати, защото изнемогваме. Лесно е сега да се критикуватъ заемитѣ, когато, благодарение на тѣхъ, изплувахме отъ страшни беди, изплувахме отъ единъ фалитъ, който тропаше на вратитѣ на България. Но я малко да се върнемъ назадъ, нека така мислено да си представимъ, че България не бѣ направила заеми. Азъ ще ви кажа въ петъ думи послѣдствията.

Първо, нашата валута щѣше да се провали още преди три години, и ние щѣхме да изпадне въ фалитъ на нашата монета.

С. Стефановъ (д): Много ми е приятно, че слушамъ това, защото нѣкога то се отричаше.

Министъръ А. Буровъ: Никога не съмъ го отричалъ.

С. Стефановъ (д): Министъръ-председателъ го отричаше.

Министъръ А. Буровъ: И той не го е отричалъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Азъ ще ви кажа какво съмъ отричалъ.

Министъръ А. Буровъ: България щѣше да изпадне въ фалитъ.

С. Стефановъ (д): Да, много право.

Министъръ А. Буровъ: Азъ никога не съмъ крилъ моето убеждение, че, при единъ фалитъ на монетата, слабитѣ съсловия и срдната класа сж, които ставатъ първата жертва, а не спекулантитѣ,...

В. Драгановъ (з. в): А Вие сте защитници на спекулантитѣ, г. министре!

Т. Стоилковъ (д. сг): Запишете думитѣ на тоя човѣкъ — тѣ сж ценни за България!

Министъръ А. Буровъ: ... защото при всѣко такова рухване тѣ намиратъ възможностъ да печелятъ; не притежателитѣ на имоти, защото имогътъ запазва своята стойностъ, но дребнитѣ спестявания, срднитѣ категории, туй, което се казва либерални професии, тѣ щѣха да изпадатъ въ страшна мизерия, отъ която, слава Богу, ние запазиме България. Който знае историята и страданията, презъ които мина Германия — мощната, богатата, организираната; който знае, че и досега тамъ цѣлата тая категория отъ срдни спестявания и спесители е въ страшна мизерия; който знае гладуването въ Австрия и на Виена въ продължение на години, само той ще оцени каква заслуга и дветѣ правителства на Демократическия сговоръ направиха на България, като съ усилия, като съ жертви и лоялностъ избѣгнаха фалита на България — само той ще го разбере.

Второ, ние имавме единъ проблемъ — бѣжанския. 250.000 нещастници се бѣха струпали тукъ — немошни, болни, гладни. Нашитѣ срдства не позволяваха — кой каквото ще да казва — едно бързо настаняване, едно настаняване практически, което да разреши въпроса. Безъ единъ заемъ ние това не можехме да направимъ.

Х. Калайджиевъ (раб): Три четвърти отъ бѣжанцитѣ си останаха пакъ ненастанени.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Какво приказвате?! 37 хиляди семейства се настаняха. Хайде-де!

Министъръ А. Буровъ: Трето. Все чрезъ този заемъ, бѣжанскитѣ, и чрезъ втория, стабилизационниятъ, ние окончателно консолидирахме българската монета, което за всѣки свѣстенъ човѣкъ е едно грамадно дълго, което е основата на каквото и да било по-нататъшно стопанско, икономическо засилване.

Пакъ чрезъ тѣзи заеми ние успѣхме за пръвъ пътъ следъ войната да възстановимъ кредита на България на интернационалния пазаръ. Азъ знамъ, че за мнозина отъ тукъ (Сочи лѣвницата) това ще се види нѣщо съвсемъ маловажно, но нека ми бѣже позволено да кажа, че азъ познавамъ държави, по-големи отъ насъ, победители, които получаватъ репарации и които въ туй отношение и днесъ стоятъ по-зле отъ България. И много право каза г. Пастуховъ, че тази еснафска идея — че ние можемъ да се изолираме и да живѣемъ безъ заеми, че кредититѣ на страната нѣма значение — че това сж детинщини и простации, които не би трѣбвало да се чуватъ въ българския Парламентъ.

По-нататкъ пакъ чрезъ тия заеми ние извоювахме клаузата на трансфера. Не ѣ давамъ Богъ знае какво значение. Казахъ нѣколко пъти, пакъ ще повтора, за да свърша съ този въпросъ: прилагането на тази клауза предполага едно бедствено състояние на страната. Азъ бихъ желалъ да насочимъ всичкитѣ си усилия, за да не дойде България въ такова бедствено състояние, при което ще се прилага тая клауза. Въ тази смисълъ азъ не ѣ придавамъ значение. Но ако, не дай, Боже, било вследствие нашата негодностъ да организираме стопанския си животъ, било вследствие нѣкакви катаклизми, случаи на форсъ-мажоръ, напр., настѣпни едно положение, при което при притежи въ странство ние рискуваме да провалимъ нашата монета, тогава всички вие отъ тукъ и отъ тукъ (Сочи лѣвницата и дѣсницата) ще оцените значението на тази клауза, която създава една формална солидарностъ между кредиторитѣ на България и финансовата здравина на българската монета. Азъ бихъ могълъ да ви наброя и още ползи и значения на този и онзи заемъ, и на двата заеми, за да заключа, че ако тия заеми навремето не бѣха направени, България неминуемо щѣше да преживѣе една финансова, а твърде вѣроятно и една социална, катастрофа. Днесъ е лесно, когато се мина бродѣтъ, когато се избѣгнаха опасноститѣ, надменно да се каже: „Защо ни трѣбваха тия заеми? Я вижте какъ сме си добре, нищо не ни застрашава, нашата монета си е здрава, криво-лѣво караме, криза има, но къде ли я нѣма и т. н.“ Но при една обективна и сериозна преценка на всичко онова, което се преживѣ, на тая криза, която и сега сжествува, въпрѣки тия заеми, умнитѣ хора тогава ще могатъ да си дадатъ смѣтка какво би било безъ тѣхъ. Толкова по заемитѣ.

Вториятъ въпросъ, по който се спрѣха ораторитѣ, бѣ политическата ни неподготвеностъ въ тѣзи преговори около репарациитѣ. Азъ не мога да убѣдя хора, които по едно внушение свише сж дошли до убеждението, че дъл-

лото на България по репарациите не е било подготвено. Какъ да ги убедя? Какъ да ви туря въ течение и да ви убедя за всички онѝзи усилия, които непрекъснато сѫ правени? Какъ да ви убедя за всички онѝзи твърде систематично нагодени планове около този въпросъ, които сѫ били методично изпълнявани? Какъ да ви убедя, че достигнахме това рѣдко нѣщо въ съвременна Европа, по единъ такъвъ въпросъ, по който великитѣ сили сѫ кредитори на България, да получимъ единодушната подкрепа на тия велики сили? Оставямъ на вашата съвѣсть, г-да, да преценявате резултатитѣ.

Азъ ще се спра по-нататѣкъ върху тия именно резултати наново, за да извадя най-големия аргументъ върху въпроса, дали сѫ били подготвени усилията на българското правителство за разрешаване на репарационната проблема или не сѫ били подготвени.

Обвиненъ бѣхъ, че съмъ далъ известни ангажменти въ комисииѣ по Министерството на финанситѣ и Министерството на външнитѣ работи при моето връщане отъ Парижъ и че не съмъ изпълнилъ тѣзи ангажменти. Азъ правя апелъ къмъ всички г. г. народни представители, които присѣдствуваха въ първото и въ второто заседания, да си спомнятъ добре съ каква грижа азъ отбѣгнахъ да се свържа въ категорични ангажменти. Г. Мушановъ! Спомнете си добре, Вие поискате отъ менъ даже ангажменти за цифрата 12.500.000 златни франка — ако тази цифра не се намали, бихъ ли подписалъ? Азъ само по този въпросъ казахъ: не. И пакъ прибавихъ: има, обаче, редъ странични въпроси, свързани съ цифрата и редъ възможности, които правятъ цѣлата проблема твърде сложна и, следователно, не може отсѣга да се спра на едно категорично и опредѣлено становище.

Азъ споменахъ за мораториумъ, споменахъ за възможни парични улеснения, споменахъ за борбата около чл. 122, че тя ще продължи, споменахъ за борба за намаление на сумата. Азъ имахъ да се боря по всички тѣзи линии, но азъ никога не взехъ ангажментъ прѣдъ нѣкого, че непременно по всички тѣзи линии на борба ще имамъ успѣхъ. Въ едни такива преговори винаги има известна еластичностъ; въ такива интернационални конференции винаги се свършва съ компромиси. Азъ имахъ нужда да имамъ на разположение много козове, азъ трѣбваше да използвамъ много аргументи, азъ трѣбваше да маневрирамъ по нѣколко линии, за да мога да добия максимални облаги за България. Какъ си въобразявате вие преговарянния? Азъ разбирамъ, че ония господа тамъ (Сочи земледѣлцитѣ) не разбиратъ тия работи, но Вие, г. Мушановъ, ги разбирате. (Силни възражения отъ земледѣлцитѣ)

Г. Марковъ (з. в): Вие отъ много работи разбирате. И българскиятъ народъ много хубаво разбира отъ вашата политика. (Пререкания между сговориститѣ и земледѣлцитѣ. Голѣма глъчка)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни) Моля, г-да!

В. Драгановъ (з. в): (Възразява нѣщо)

Т. Стоилковъ (д. сг): Той (Сочи Г. Марковъ) ангажира цѣлия си авторитетъ на познавачъ на тѣзи въпроси — защо го прекъсвашъ? Ти не разбирашъ тия работи. Бай Георги ги разбира.

Г. Марковъ (з. в): Българскиятъ народъ хубаво ги разбира.

Д. Даскаловъ (з. в): И Вие си служите съ езика на Димитъръ Христовъ!

Министъръ А. Буровъ: Добре, хайде, разбирате. (Глъчка)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни) Моля, г-да!

Министъръ А. Буровъ: Трѣбваше българскитѣ делегати да иматъ на разположение и да си служатъ съ редица аргументи, да не отстъпватъ нито отъ една позиция, докато не добиятъ впечатлението, че вече другата страна, въ своитѣ концесии, се приближава къмъ онова, което може въ краенъ случай да се смѣтне за приемливо. Въ този смисълъ азъ изрехъ редицата тези, редицата искания, които българската делегация ще продължава да защитава безъ да поема задължение, че непременно ще бѣде въ сила да наложи всички тѣзи искания. И когато се успѣ да се дойде до цифрата 11.000.000 златни франка, което представляваше вече едно намаление отъ 1 и половина милиона златни франка годишно на най-ниската, дадена отъ тритѣ

велики сили, цифра, когато се успѣ да се дойде до едно опрощаване на 12.000.000 златни франка, които иматъ единъ анюитетъ при 5½% 700.000 златни франка и които въ сѣщностъ намаляватъ нашитѣ репарации отъ 11.000.000 на 10.300.000 златни франка — това е истинската цифра на репарациитѣ — когато се успѣ да остане въ сила чл. 141, чрезъ който се запазватъ правата на България за участие на съседитѣ ѝ въ нейнитѣ дългове, когато се успѣ да се намали ромънската претенция отъ 320 милиона на 110 милиона леи, когато се успѣ да се отхвърлятъ редъ други искания, по които по редъ съображения азъ тука не говоря, когато се успѣ въ самото математическо изчисление, по което се води борба до последната минута, да се икономиса една сума отъ 3 и половина милиона златни франка въ днешна стойностъ — защото въ последната минута таблицата бѣше изчислена върху 37 години, както е германската таблица, и въ последния моментъ имаме този успѣхъ — азъ си казахъ: може вече и формално, и официално да се откажемъ отъ редъ искания, за които се убедиохме, че е невъзможно прокарането имъ, за да се свърши съ единъ успѣхъ за България — нѣма да кажа великъ, като се гледа положението, въ което ние се намираме, но ще кажа възможно най-големъ, тъй както азъ по съвѣсть като българинъ и като човѣкъ можахъ да преценя въ тия 6-месечни усилия и въ тия непрекъснати контакти съ най-добритѣ приятели на България, на които съветитѣ, познанията и добритѣ разположения къмъ България за менъ бѣха нѣщо твърде ценно и твърде важно. Ето отговоритѣ ми по тая критика.

Но г. Мушановъ каза и друго, което сѣщо не мога да оставя безъ отговоръ: защо не сме си подали оставкитѣ, за да се образува единъ националенъ кабинетъ, който сигурно съ по-големъ шансъ за успѣхъ щѣше да защити дѣлото на България. И по този поводъ станаха пререкания между г. министъръ-председателя и уважаемия г. Малиновъ около тактиката, която е следвана въ миналото отъ партията, къмъ която тия господа сѫ принадлежали. Азъ слушахъ много внимателно и много добре разбрахъ тезата на г. Малиновъ. Но нека ми бѣде позволено да направя една малка критика на тая теза.

Г. Малиновъ различи проблеми финансови отъ проблеми чисто политически и като че-ли искаше да каже, че когато се касае за една проблема чисто политическа, която евентуално би докарала дори до война — той призна, че тая мисль я е ималъ — може да се мине и безъ националенъ кабинетъ, кабинетътъ може да си остане както си е, едностранчивъ, и никой да не знае нищо; обаче когато се касае за финансови преговори, явява се необходимостъ единъ видъ цѣлиятъ народъ да бѣде сплотенъ въ единъ националенъ кабинетъ. Не чувствувате ли, г-да, всичката слабостъ на тая теза? Азъ нѣма да посочвамъ аргументи, но ще посоча примѣри на други държави, въ които, безспорно, има по-големи държавническа опитностъ.

Нѣкой отъ сговориститѣ: (Къмъ демократитѣ) Защо мълчите?

Н. Мушановъ (д): За да докажемъ, че ние знаемъ да мълчимъ, когато говоримъ министъръ.

Министъръ А. Буровъ: Благодаря. — Азъ зная много случаи, дето въ навечерието на войни голѣми държави сѫ прибѣгвали къмъ национални кабинети. Искате ли да ви посоча примѣри? Вие ги знаете. Но азъ не знамъ нито единъ случай, што въ навечерието на финансови преговори нѣкоя държава да е прибѣгнала до националенъ кабинетъ. Ето, вземете случая съ репарациитѣ. Германцитѣ досега участвуваха въ четири конференции по репарациитѣ — въ Спа, по Доусовия планъ и два пѣти на конференци въ Хага, но нито веднѣжъ не направиха националенъ кабинетъ, за да влѣзатъ въ борба по въпроса за репарациитѣ. И да ви кажа защо. Това не е току тѣй. Причината е много проста — защото не искаха да оставятъ впечатление, че чрезъ вътрешни маневри искатъ да сплшатъ и да повлияятъ на своитѣ противници въ негоцациитѣ, които има да вършатъ.

С. Стефановъ (д): 500 кабинети промѣниха и 500 финансови министри промѣниха. Вѣрно ли е това, което говорите Вие, г. министре, за въ Германия и Франция?

Министъръ А. Буровъ: Въпросътъ не е за промѣни на финансови министри, г. Стефановъ; въпросътъ е за организиране на национални кабинети.

С. Стефановъ (д): Недейте поставя така въпроса.

Министър А. Буровъ: Ако бихте казали: лично Вие, г. Буровъ, бихте негоденъ и трѣбваше другъ да Ви замѣсти, честна дума ви давамъ, нѣмаше да полемизирамъ съ васъ, а щѣхъ да кажа: вие сте прави, само че азъ ценя себе си по-другояче, а вие ме цените по-другояче. Но въпросътъ се постави иначе — образуване на националенъ кабинетъ.

Образува ли Австрия въ навечерието на Хагската конференция националенъ кабинетъ; образува ли Унгария въ навечерието на Хагската конференция националенъ кабинетъ; образува ли такъвъ Чехославия, образува ли Ромъния, които бѣха заинтересовани по другъ начинъ, може би повече отъ дебиторитѣ въ тѣзи проблеми? Къде видѣхте вие да се образува националенъ кабинетъ? Ние ли щѣхме да бѣдемъ най-умнитѣ, ние ли трѣбваше да прибѣгнемъ до туй срѣдство за борба? Съмнявамъ се.

Но нека прецизираме още по-нататъкъ.

П. Миновъ (з. в): Г. Буровъ! Франция колко кабинета промѣни, когато падаше франкътъ въ 1926 г.? Ерио не стоя ли само 24 часа министър-председателъ? (Възражения отъ сговориститѣ)

Министър В. Молловъ: Е, въ 1923 г. вие не направихте ли националенъ кабинетъ?

Министър А. Буровъ: Ние говоримъ за положения на борби и преговаряния интернационални по финансови въпроси; не говоримъ за вътрешна финансова или стопанска политика.

Но по-нататъкъ да дойдемъ практически да разгледаме тая идея — националенъ кабинетъ. Преди всичко трѣбваше да направимъ апелъ на господата отъ лѣвицата, на Земледѣлския съюзъ, като безспорно най-силната партия отъ опозицията, и трѣбваше да потърсимъ сътрудничеството на най-компетентния, на представителя на групата, на оня, напр., който онзи день взе думата тукъ, като най-компетентенъ — на г. Омарчевски. И представете си въ Хага предъ г. Жаспаръ (Смѣхъ всрѣлъ сговориститѣ), предъ г. Сноуденъ, предъ г. Тардию, предъ г. Брианъ и т. н. г. Омарчевски съ неговия патосъ, който идва и изтърсва своитѣ епитети за мръсотата на дѣлото на конференцията! Къдѣ щѣхме да се денемъ? (Смѣхъ и ржкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Г. Марковъ (з. в): Българскиятъ селянинъ повече бѣше слушанъ въ конференциитѣ, отколкото банкеринътъ и отколкото виновницитѣ за войната.

Министър А. Буровъ: Уви, не мога да ви помогна!

А. Радоловъ (з. в): Вие сте министър и не бива да обиждате цѣлия Земледѣлски съюзъ. Недейте да се хващате за фрази. Недейте хвърля обиди. Недейте идентифицира Земледѣлския съюзъ само съ единъ неговъ членъ.

Отъ сговориститѣ: А съ кого?

Г. Марковъ (з. в): Кой стои задъ васъ въ Европа? Само властта стои задъ васъ. Паднете отъ властта и ще видимъ какво има задъ васъ. (Глъчка)

Х. Силяновъ (д. сг): Акълътъ ви да е въ главата — да мислите какво приказвате отъ трибуната! Говежди глави!

В. Драгановъ (з. в): (Възражава нѣщо)

Председателствувашъ А. Христовъ: (Силно звѣни) Моля, тишина, г-да.

Д. Даскаловъ (з. в): Ако Омарчевски бѣше такъвъ, нѣмаше американскиятъ народъ да го извика да представлява България тамъ

Председателствувашъ А. Христовъ: (Звѣни)

Министър А. Буровъ: Моля, по-нататъкъ. Четвърта точка, която съмъ записълъ, това е чл. 122 отъ договора.

Н. Мушановъ (д): Позволете ми една дума, г. Буровъ.

Министър А. Буровъ: Добре.

Н. Мушановъ (д): Аргументацията Ви, че въ никоя чужда държава не пожелаха да съединятъ народнитѣ сили въ правителство, не е аргументация, която може да се съпостави спрямо България. Нито примѣра отъ Австрия, нито примѣра отъ Германия, нито този отъ Унгария,...

Министър А. Буровъ: Нито този на Ромъния.

Н. Мушановъ (д): ... вие можете да приложите къмъ насъ. Всѣка държава си има своитѣ особености. И ние, българитѣ, се намираме при такива. Вие не можете да дадете примѣра на Унгария, където почти една диктатура представлява държавата, нито можете да дадете примѣра на Германия, където 3—4 отъ партиитѣ, най-силнитѣ партии, сж въ коалиция и представляватъ държавата на германския народъ.

Министър А. Буровъ: Та и ние, Демократическиятъ сговоръ, произхождаме отъ три партии.

Н. Мушановъ (д): Вие не можете да съпоставяте положението на тия държави съ България, където тъкмо по една нещастна съдба най-големиятъ въпросъ, въпросътъ за репарациитѣ, се разрешава отъ едно правителство, което е въ своя залъзъ и което нѣма никаква подкрепа. (Ржкоплѣскания отъ лѣвицата. Възражения отъ сговориститѣ)

Министър В. Молловъ: А-ха-а!

Н. Мушановъ (д): Това е едно правителство, което седи повече по силата на факта, че има властъ въ ржцетѣ си, отколкото че има силата да представлява българския народъ въ такива тежки дни. Това е положението на България.

Ето защо, когато повдигнахме въпроса за обединението на народнитѣ сили въ кабинета, ...

Министър А. Буровъ: Съ Омарчевски.

Н. Мушановъ (д): ... то е за да дадемъ на свѣта доказателство, че сме единни по този въпросъ, защото тѣ по-добре знаятъ отъ насъ, че вие ще приемете всичко и че болшинството ви е готово да приеме всичко. Това да се разбере.

Министър А. Буровъ: Ако бихъ ималъ повече време, азъ съ удоволствие бихъ навѣзълъ въ тия политически дебати и сигурно не ще остана дълженъ г. Мушанову, но туй, което казахъ, мисля, че е достатъчно и не искамъ да се отклонявамъ отъ програмата, която имамъ.

Н. Мушановъ (д): И за мене това е достатъчно.

Х. Силяновъ (д. сг): А за насъ е предостатъчно.

Министър А. Буровъ: Сега да отидемъ по-нататъкъ, по съдържанието на спогодбата. Центърътъ на спороветѣ и на критикитѣ бѣ чл. 122. И когато човѣкъ слушаше, азъ, който 6 месеци съмъ се мжчилъ и борилъ, почнахъ и азъ да се питамъ: дали нѣщо друго, освенъ чл. 122, нѣмаше, нѣщо като намаление отъ 43 милиона златни франка годишно на 11 милиона, а въ същностъ на 10 милиона и 300 хиляди златни франка? Нима този фактъ самъ по себе си не е важенъ, та никой не говори по него? Азъ почнахъ самъ да се съмнявамъ дали не съмъ извършилъ една луда и празна работа и трѣбваше известни усилия да направя и да си кажа: ние тукъ живѣемъ въ едни миражи, ние тукъ създаваме една изкуствена атмосфера, това е партизанщина, това не е сериозна и обективна критика. Върху централния фактъ, че отъ 43 милиона златни франка годишни плащания дългътъ се намалява на 10 милиона и 300 хиляди франка, никой не говори.

Г. Желѣзковъ (раб): Вие ли ги намалихте?

Министър А. Буровъ: Ние ги намалихме. — Че се премахва траншъ Б, който колкото и да е отдалеченъ, колкото и да е право, че къмъ този траншъ Б има да се кредитира България, при най-оптимистични смѣтки, това кредитиране не можеше да превии единъ милиардъ, и, следователно, пакъ оставатъ открити 700 милиона златни франка; че плащанията отъ 53 години се намаляватъ на 36 години — всичко туй нѣкакъ като-че-ли не съществуваше.

Н. Мушановъ (д): Не е така. Вие казвате: „Отказваме се отъ траншъ Б“. Така казвате въ спогодбата, а трѣбваше да кажете, че се компенсира срещу други членове отъ Ньойския договоръ. Нѣма кого да лъжете и да заблуждавате.

Министър А. Буровъ: Компенсиране не напълно.

Н. Мушановъ (д): Ха, така кажете.

Министър А. Буровъ: Г. Мушановъ! Вие знаете много добре, че нѣма никаква пълна компенсация при каквито и надутти смѣтки ние да правимъ. Ако това не знаете, идете да се уведомите при компетентни хора.

Всичко това се забрави. Че срещу 2 милиарда и 160 милиона златни франка, които България трѣбваше да изплати въ продължение на 53 години само по траншъ А, сега оставатъ 420 милиона златни франка, които България трѣбва да изплати въ продължение на 36 години — това сѣщо като-че-ли е маловажно, нищо не струва. Важното и ценното е чл. 122!

Я да го видимъ още веднѣжъ този фамозенъ членъ. Какво казва този членъ? Най-напредъ този членъ въ никой отъ своитѣ термини не дава нито права, нито надежди, за да може, по силата на него, да се премахнатъ всецѣло българскитѣ репарации. И най-либералното тълкуване, и най-благоволителното прилагане члена, при каквито и да било усилия отъ наша страна, този членъ може да действува само било за отлагане, било за намаление на българскитѣ репарации. И за да може да послужи този членъ въ смисълъ на намаление или редукция, или отлагане, трѣбва решение на две комисии: първо, на Междусъюзническата комисия, която да предложи, и, второ, на Репарационната комисия, която не може да излъже вънъ отъ рамкитѣ на предложението на Междусъюзническата комисия. Това да не се забрави.

Азъ поставихъ онзи денъ въпроса и пакъ ще го поставя: прави ли си нѣкой илюзията, че ако ние скѣсахме въ Хага, т. е. влѣзѣхме въ конфликтъ съ всички велики сили — не говоря за другитѣ наши кредитори, не говоря за Малката антанта, не говоря за съседитѣ — отидѣхме противъ единодушната воля на Европа по единъ въпросъ, който интересува Европа, и като повдигнемъ следъ туй въпроса предъ Репарационната комисия, особено следъ речта на г. Омарчевски, че намѣримъ тамъ единодушно благоволение на всички велики сили да опростятъ репарациитѣ на България? Ами това сѣ такива дивотии, че мене ме е срамъ, че трѣбва да оспорвамъ подобни тези.

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: Нѣмашъ кѹража!

Министър А. Буровъ: Защото достатъчно е една заинтересована държава — а има ги около насъ, недейте си прави илюзия, че ги нѣма — да каже: чл. 122 ви дава право да проучите платежното положение на България и съ огледъ на него да правите едни или други решения за намаление или отлагане на репарациитѣ. Ако резултатитѣ на тия проучвания ви доведатъ до заключение, че България днесъ не може да плаща, дайте и единъ мораториумъ отъ година-две-три, докато видите какво ще бѣде положението. Но да се мисли, че великитѣ сили могатъ да решатъ единодушно опрощение на българскитѣ репарации или дори едно намаление за цѣлия периодъ отъ 53 години въ размѣръ на 80%, както стана сега за България, и това да остане безъ протестъ отъ страна на тѣхнитѣ съюзници, малки държави, това е една феноменална наивностъ. Но казаха: „Отде да знаемъ какво крие бъдещето въ себе си, какви политически конюнкттури могатъ да настѣпятъ и дали не следъ много години нѣма да настѣпи едно такова политическо положение, при което, базирайки се върху чл. 122, великитѣ сили ще направятъ тази щедростъ да опростятъ всецѣло репарациитѣ на България?“

Положението на Европа, г-да, не е тѣй семплифицирано, както подобни разсѣждения даватъ да се мисли. Всѣка отъ великитѣ сили има не само своитѣ интереси, тя има своитѣ връзки съ малки държави, кредитори на България. За да настѣпи такава конюнкттура, при която великитѣ сили за хатѣра на България ще влѣзатъ въ конфликтъ съ всички свои съюзници и малки приятели, би трѣбовало едно такова коренно промѣнение на положението на Европа, каквото само фантазисти могатъ да мечтаятъ. Да мислимъ ние, българитѣ, че ще монополизираме любовта и симпатитѣ на всички велики държави въ Европа въ ущърбъ на всички наши съседни, въ ущърбъ на Малката антанта, въ ущърбъ на всички наши кредитори и че тия велики сили ще влѣзатъ въ конфликтъ съ всички свои съюзници, вчерашни и днешни, за да направятъ по отношение на България единъ жестъ на всеопрощение, на такива детински разсѣждения не мога даже да се спра. (Народниятъ представителъ Таско Стойковъ ржкоплѣска)

Подиръ 20 години, може би, ще има известни надежди. Правили ли сте смѣтка, г-да, че ако ние продължаваме да плащаме по стария вашъ планъ само 6 години, ние ще изплатимъ повече въ капиталъ отъ всичко онуй, което сме поели да плащаме като задължение по силата на новата спогодба? (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ)

В. Драгановъ (з. в): Земледѣлскиятъ сѹюзъ казва, че България не може да плаща репарации. (Възражения отъ сговориститѣ)

Председателстващъ А. Христовъ: (Звъни)

Министър А. Буровъ: Правили ли сте смѣтка, че въ този периодъ отъ 6-7 години...

А. Радоловъ (з. в): Една дума. Земледѣлскиятъ сѹюзъ никога не е смѣталъ, че България ще плаща по траншъ Б. (Възражения отъ сговориститѣ)

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Никой не говори за траншъ Б.

А. Радоловъ (з. в): Никой не смѣта, че България може да изтѣрпи подобна тежестъ. Затуй е запазенъ чл. 122. И ние смѣтаме, че ще може нашето плащане да се намали много повече отъ това, което вие постигнахте. Г. Омарчевски ако говори онзи денъ, той говори, за да атакува Васъ въ Вашата политика — че вие се отказвахте отъ чл. 122, и, благодарение на тази ваша самостоятелна дейностъ, като правителство, вие не можахте да направите повече отъ това, което сте направили. А вие сега се хващате за неговитѣ случайно казани фрази, хващате се за думата, че билъ нарекълъ конвенцията „парцалъ“ и не знаемъ що. Безспорно, единъ Земледѣлски сѹюзъ не може да третира тази конвенция като парцалъ.

Министър А. Буровъ: А когато говорѣше, че е мръсна, вие всички му аплодирахте! Где ви бѣше акълътъ тогава?

А. Радоловъ (з. в): Земледѣлскиятъ сѹюзъ не може да нарече конвенцията „парцалъ“.

Т. Стойковъ (д. сг): Той говори отъ името на една партия.

К. Куневъ (д. сг): Г. г. народни представители! Тоя бившъ министъръ, (Сочи А. Радоловъ) е държалъ речи въ селата и е казвалъ: „Недейте си плаща полицитѣ, недейте плаща данѣцитѣ на България; дето имате пари въ банкитѣ, изтеглете ги“.

А. Радоловъ (з. в): Нищо подобно! Това е една мръсна лѣжа, на която е способенъ единъ гешефтаръ, единъ мошеникъ! Азъ ще докажа, че е мошеникъ! (Глъчка)

Председателстващъ А. Христовъ: (Звъни)

Министър А. Буровъ: Давате ли си смѣтка на второ мѣсто, г-да, че една борба, базирана върху чл. 122, която би продължила години, ако искахме чрезъ този членъ не да премахнемъ — това е фантазия детинска — но да намалимъ чувствително нашитѣ репарации за цѣлия периодъ, давате ли си смѣтка, казвамъ, че такава една борба би държала България въ едно състояние на непрекъснато разстройство, че всѣко подобрене на нашитѣ стопански условия, че всѣко засилване на нашето икономическо положение щѣше да бѣде аргументъ, за да се искатъ отъ насъ по-големѣ плащания? Въ този смисълъ азъ употребихъ фразата, че пълно опрощение по силата на чл. 122 би било възможно при пълненъ фалитъ на България. И колкото България е въ по-бѣдствено положение, толкова повече има шансъ тя за използване чл. 122; колкото България е при по-благоприятно положение, колкото по-бързо тя възстанови своитѣ стопански сили, толкова се намалява вѣроятността за използване чл. 122.

Най-сетне, смѣняете, че продадохме правото по чл. 122 срещу 520 милиона златни франка, въ сегашна стойностъ и въ сегашенъ капиталъ. Ако нѣкой отъ васъ смѣта, че чл. 122 е ималъ по-голямъ стойностъ и че ние трѣбваше да го пазимъ — единъ членъ, който ни дава право да просимъ, нищо повече — ако, казвамъ, нѣкой е смѣталъ, че неговата стойностъ е по-голямъ, нека гласува противъ тая конвенция.

Понеже се разбра, че директнитѣ критики около направеното дѣло въ Хага сѣ критики неоснователни и че здравиятъ разумъ на българския народъ отъ първия денъ още по инстинктъ прецени това дѣло, помѣчиха се нѣкои оратори тукъ да правятъ диверсия около въпроси, които нѣматъ органическа връзка съ тия конвенции, и съ единъ патосъ, който би заслужавалъ и друга участъ и другъ поводъ, тѣ се спрѣха на отоманския дългъ.

Като че ли ние съ моя колега отидохме въ Хага, за да туримъ върху гърба на България още единъ товаръ — зеръ халътъ ни е много добъръ — частта отъ отоманския

дългът. Не бива да се създават мъгли с мисълта, че нѣма да се намѣрят хора да разсѣят тия мъгли. Не бива по такъв начин партизански да се трови и обезсърдчава душата на българския народ. Ние поне, които носим отговорност за управлението, имаме дълг да разсѣем тия мъгли.

Отоманският дълг преди всичко не е товар, наложен от победители на победени. Обикновено правило е, когато има териториални промѣни, държавата, която получава нови територии, да поеме съответна част от дълга на държавата, от която тия територии сѣ откъснати. По силата на тая международна практика и на този правен принцип, още въ Ньойския договор е предвидено, че България ще поеме част от отоманския довоенен дълг, съответна на територията, която е взела от Турция. Не само тоя принцип, но и формално задължение е поставено въ тая спогодба, както и въ Ньойския договор е поставено едно друго задължение, вече въ полза на България, а въ ущърб на съседна Югославия и на Гърция, че тѣ, макаръ и победители, трѣбва да поемат съответна част от българския довоенен дълг, пропорционално на териториите, които тѣ сѣ завзели от България. Това е то чл. 141, който въ началото бѣ извърлен от конвенцията, по който ние водихме упорита борба, който се възстанови, който днес е въ сила, и по силата на този членъ Сърбия и Гърция ще трѣбва да участвуват въ нашия довоенен дълг. Това е положението.

Какво ново има въ сегашната спогодба? Че трѣбва да уредим нашата част от отоманския дълг въ един срок от 6 месеца. Забележете, че този въпрос интересва и Сърбия, и Гърция, които, макаръ и победители, сѣщо тѣ сѣ задължени да участвуват въ отоманския дълг, и тѣ сѣ въ конфликтъ, въ неразбирателство около частите, които трѣбва да поемат от тоя дълг, главно около валутата, въ която трѣбва да изплатят своята част. Ние се намираме въ сѣщното положение. Членът, който е поставен въ тази спогодба, е едно пожелание, ако щете императивно, да уредим нашите смѣтки по едно задължение, прието и предвидено не само за насъ, а и за всички държави, които сѣ взели части от Отоманската империя — да участвуват въ нейния дълг. Бива ли около този въпрос да се вдига такъв шумъ, бива ли от този въпрос да се коват стрели, за да остане у масите впечатлението, че не е страшното 11-тѣ милиона или 10.300.000 златни франка, колкото, въ сѣщност, остават годишните репарации, а страшното е новият товар от 40.000.000 български лева — още цифрата не е установена и никой не може да я каже точно — като се забравя, че ние ще вземем една доста почтена и порядъчна сума отъ гърци и сърби на основание на сѣщия принцип и на посочения чл. 141 отъ Ньойския договор?

Н. Мушановъ (д): Отъ тѣхъ ще получимъ съответно 4 милиона и 12 милиона лева.

Министъръ А. Буровъ: Спирамъ по този въпросъ, за да мина къмъ другъ въпросъ много нахѣсо — въпроса за комерсиализацията. Говорихъ по него въ комисията дълго, спорихъ обширно. Бѣхъ убеденъ, че по този въпросъ поне сме се разбрали и че нѣма той да бѣде повдигнатъ наново. Виждамъ, обаче, че наново се повдига. Единъ философъ бѣше казалъ, че главната причина на спороветъ е тази, че не се опредѣля точно понятието, върху което се спори.

Н. Мушановъ (д): „Définition de terme“ е казалъ Волтеръ.

Министъръ А. Буровъ: И затуй азъ бихъ желалъ най-напредъ да опредѣля понятието „комерсиализация“. Споредъ мене и споредъ разбирането на хората, които сѣ редактирали тѣзи договори, комерсиализация значи преобрѣщане на единъ дългъ политически или граждански дори въ единъ подвиженъ дългъ, въ единъ дългъ, който може да бѣде предметъ на търговски сдѣлки. Отъ тамъ иде и думата „комерсиализация“. Практически за България това значи, че вмѣсто да дължи на силите-победители 11.000.000 златни франка, платими чрезъ посрѣдството на Интернационалната банка, тия 11.000.000 могатъ да бѣдатъ обвърнати въ единъ заемъ, пласиранъ между хиляди безименни рентиери, за да се скъса по този начинъ всѣкава първоначална връзка, която посочва произхода на дълга, да изчезнатъ първоначалните кредитори, да бѣдатъ замѣнени тѣ съ хора, които действително сѣ дали пари срещу издадените облигации и които, следователно, bona fide иматъ всичкото основание и право, при каквито и да било предположения, да искатъ тѣзи си пари. Това е то комерсиализация.

Е добре, азъ твърдя най-категорично, да ме чуятъ и въ Хага, да ме чуятъ и нашите кредитори, че подобна комер-

сиализация нито е предвидена, нито сме поели, нито може нѣкой да ни задължи, нито нѣкой е мислил да наложи на България. (Ржкоплѣскания отъ сговористите) Това е истината.

Г. Черносковъ (д. ср): Въ Хага ще чуятъ, но г. Мушановъ мѣчно ще чуе. (Оживление)

Министъръ А. Буровъ: Моля ви се, г-да — Азъ не ща да засегна друга една тема, темата на сравнение между сѣдбата на България и сѣдбата на другите държави-дебиторки въ Хага, защото моятъ колега г. Молловъ се бѣ сирѣлъ и ще се спре сигурно и днесъ на това. Но не мога да не се спра и да не изкажа една мисъл, само една мисъл. Когато се правятъ сравнения между насъ и другите, недейте забравя едно — че ние отидохме да преговаряме при единъ одобренъ и приетъ отъ българския Парламентъ протоколъ, който съдържа не само общото задължение, предвидено въ договора за миръ, а и единъ финансовъ планъ за плащане, и че ние успѣхме да намалимъ тази сума въ размѣръ на 80% най-малко, безъ да говоря за трансъ Б и за другите придобивки, докато Австрия отиде свободна отъ каквото и да било задължение и успѣ да запази положението, което имаше; Унгария отиде съ едно задължение отъ 200 милиона златни, за да поеме едно ново задължение надъ 200-тѣ милиона златни, отъ по 14 милиона златни франка въ продължение на 23 години. Какъ може да се сравняватъ несравними, тѣй да кажа, положения?

Ние отидохме да се боримъ противъ нѣщо, прието отъ насъ; другите отидоха да се борятъ да запазятъ туй, което имъ бѣ дадено не въ наше време, не въ наше управление, а много по-рано. Единъ успѣха да го запазятъ, други поеха товаръ отгоре си, ние успѣхме да намалимъ задълженията си въ размѣръ на 4/5. Ето факта. (Ржкоплѣскания отъ сговористите)

Германия. Азъ имамъ тукъ рапорти много поучителни въ туй отношение и много дълги, какъ самите германци преценяватъ изхода отъ Хага. Едно мога да ви кажа — че заключението е, какво отъ втората конференция въ Хага Германия е излѣзла съ по-тежки условия, отколкото отъ първата конференция. Не искамъ да правя сравнение.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: И съ по-тежки условия отъ тия въ плана Йѣнгъ — два пѣти увеличени.

Министъръ В. Молловъ: Да, по-тежки.

Министъръ А. Буровъ: Не искамъ да правя сравнение. Но недейте никога забравя за борбата, която води Германия, и за резултата, който достигна — фантастичната цифра 860 милиона златни франка годишно по тѣй наречената безусловна частъ и други милиарди и 700 милиона годишна вноска по тѣй наречената условна частъ, за която, обаче, сѣ предвидени доста тежки клаузи, за да бѣде и тя изпълнена.

Въ едно прекъсване тукъ азъ казахъ, че избѣгнахъ въ моята първа речъ да кажа една дума дори, която би се смѣтнала като едно желание да права реклама било за себе си, било за колегата си. Но понеже отъ тия ядовити критики на нѣкои оратори и отъ настроенята, които искатъ да създадатъ въ пресата, азъ виждамъ единъ систематически усилия да ударятъ насъ, не лично, но като делегати и като представители на българското правителство, азъ смѣтамъ за мой дългъ да се спра, колкото и да бѣде това деликатно и неудобно, малко и на тая тема, защото имамъ куража да направя това и, правейки го публично, азъ имамъ предъ видъ, че то ще бѣде чуто навсѣкѣде. Нека това бѣде една гаранция за васъ, г-да, че това, което ще ви кажа, ще бѣде чиста истина, защото азъ нѣма да се изложя и да ви кажа работи, които могатъ да ме изложатъ като лъжецъ и като смѣшенъ самохвалко. Е добре, г-да, заявявамъ, за да го знае българскиятъ народъ, че неговите делегати получиха отъ най-авторитетните представители въ всички голѣми и малки държави най-искрени сърадания и най-голѣми комплименти за дѣлото, което като делегати сѣ успѣли да направятъ за България. (Бурни ржкоплѣскания отъ сговористите) Всички цитати сѣ тукъ. Азъ имамъ и интервюто на г. Маринковичъ, уважаемиятъ министъръ на външните работи на Югославия. Азъ не знамъ дали то е текстуално предадено — азъ му имамъ текста отъ единъ вестникъ — но дори, приемайки го tel quel, азъ не виждамъ нищо горчиво, нищо, което да е въ противоречие съ моите думи.

Г. Маринковичъ разсѣждава на основание резултатите. И, безспорно, днесъ Австрия плаща като репарации по-малко, защото направо репарации не плаща, а плаща друго; Унгария, въ сравнение съ нейните богатства, плаща по-

малко от насъ, но да не се забравя, че тя има за 9 милиарда златни франка държавни имоти, които остават и еп аррагенсе, външно това дава впечатление, че България е най-зле третирана. Но азъ съмъ сигуренъ, че ако г. Маринковичъ би се спрѣлъ да направи сравнение, откъде трѣгна България и откъде трѣгнаха другитѣ държави, щѣше самъ да дойде до свършено друго заключение.

Не ща да се спирамъ и върху политическата тенденция, която е прокарана и която всѣки отъ васъ може да разбере и прецени.

Но нека видимъ какво говорятъ и другитѣ господа. Азъ имамъ тукъ маса рапорти, които сѣ съобщени официално, нумерирани рапорти, отъ нашитѣ пълномощни министри за разговори, които тѣ сѣ имали съ най-отговорни хора веднага следъ закриване на Хагската конференция. Колкото и да бѣде нескромно това, азъ съмъ длъженъ да ви прочета нѣщо отъ тѣхъ, защото винаги си измѣрватъ думитѣ и които иматъ едно крайно коректно отношение къмъ България.

Г. Марковъ (з. в): Цифритѣ какво говорятъ?

Министъръ А. Буровъ: Нѣма да чета какво казватъ французитѣ, защото Буровъ минава за франкофилъ и ще кажете: французитѣ го маматъ, за да подсладятъ хапа, но ще ви прочета какво казватъ англичанитѣ, които комплименти не правятъ, които винаги си измѣрватъ думитѣ и които иматъ едно крайно коректно отношение къмъ България.

Това е рапортътъ на нашия шарже д'аферъ въ Лондонъ за единъ разговоръ, който той е ималъ сега, въ отсъствието на пълномощния министъръ, датиранъ отъ 25 януарий 1930 г. Азъ не съмъ му искалъ този рапортъ, той го праща по каналъ.

Ц. Табаковъ (зап): Откъде е този рапортъ?

Министъръ А. Буровъ: Отъ Лондонъ. — Вѣрвамъ, че на англичанитѣ повече ще вѣрвате. Това е единъ разговоръ съ г. Сержантъ, директоръ на Централната и Югоизточна Европа, дѣзната рѣка на г. Хендерсонъ: (Чете)

„Той ми изказа своето съраждане за окончателното уреждане на нашия репарационенъ въпросъ, като подчерта, че постигнатитѣ отъ България въ Хага резултати сѣ повече отъ задоволителни. Тѣ сѣ блѣскави“ — и въ скоби е думата brilliant, както той се изразява. — „Тази преценка той не намира ни най-малко за пресиена, като се иматъ предъ видъ, първо, условията на спогодбата отъ 1923 г., второ, решението на експертната комисия въ Парижъ презъ м. ноември, че сме въ състояние да платимъ безъ вреда за нашето икономическо развитие срѣденъ годишенъ анюитетъ отъ 15 милиона златни франка, и решението на великитѣ сили-кредиторки да възприематъ цифрата 12½ милиона златни франка съ срѣденъ годишенъ анюитетъ, като прѣдѣла и последна стѣпка, която биха могли да направятъ на България.“

„Той намира за твърде погрѣшно при преценяването на безспорнитѣ придобивки, които България добива, да се изхожда отъ едно сравнение съ положението на Австрия и Унгария, които въ свръзка съ войната понесоха грамадни загуби и прѣживѣха дълбоки кризи, които България-съумъ да избѣгне заедно съ политическия рискъ, който е често свързанъ съ тѣхъ.“

Н. Мушановъ (д): Г. Буровъ! Кой е обвинявалъ тукъ великитѣ сили, че не сѣ били доволни отъ уреждането на спора?

Министъръ А. Буровъ: Потърпете малко. Какъ го преценяватъ тѣ отъ точка зрение на България, дали е успѣхъ или е неуспѣхъ?

Н. Мушановъ (д): Никой не спори по това, че Англия е била винаги най-благосклонно разположена къмъ България.

Х. Силянковъ (д. сг): Това е отговоръ на обвинението, че делегатитѣ не сѣ били компетентни и не сѣ направили нищо. Това е отговорътъ на това, съ което се пълни пресата у насъ всѣки день.

Н. Мушановъ (д): Никой не е казвалъ противъ. Всички сѣ доволни.

Министъръ А. Буровъ: Виена, 28 януарий 1930 г. Рапортъ за единъ разговоръ между нашия пълномощенъ министъръ и първия делегатъ на Форейнъ Офисъ на Хагската конференция, английски пълномощенъ министъръ въ Виена. Ето какво казва той: (Чете)

„Задачата на българскитѣ делегати въ конференцията бѣ една отъ най-труднитѣ, тъй като становището, което взе Малкото съглашение по въпроса за ликвидацията на репарационнитѣ тежести, постави въ самото начало въ замонтанъ кръгъ разискванията по източнитѣ репарации и рискуваше да провали цѣлото дѣло на конференцията, ако не бѣ решителната воля на великитѣ сили да преодолятъ на всѣка цена възникналитѣ мъжнотии. Онова, обаче, което улесни значително задачата на българскитѣ делегати и осигури тѣхния пълненъ, почти неочакванъ успѣхъ, бѣ, отъ една страна, решителното застъпване отъ великитѣ сили да се намѣри исканиятъ изходъ, даже съ цената на тежки жертви, а, отъ друга страна, достойното държане на българскитѣ делегати.“

Нѣкой отъ сговориститѣ: (Къмъ Г. Марковъ) Чу ли, бай Георги? (Оживление)

Г. Марковъ (з. в): Когато Стамболийски сключи спогодбата, изказаха се още по-голѣми благодарности.

Председателстващъ А. Христовъ: (Звъни)

Д. Даскаловъ (з. в): Прочетете, г. министри, благодарноститѣ отъ спогодбата на Стамболийски.

Т. Стойковъ (д. сг): Днесъ Англия е социалистическа — това е мѣрило за обществена правда. Какво приказвашъ? (Глъчка)

Председателстващъ А. Христовъ: (Звъни)

Министъръ А. Буровъ: (Продължа да чете) „Още при първия контактъ българскитѣ делегати оставиха у всички впечатлението, че сѣ дошли да подирятъ едно облекчение на българскитѣ репарации въ едно искрено, лоялно сътрудничество съ българскитѣ кредитори, излагайки предъ тѣхъ съвсемъ откровенно реалнитѣ възможности за едно честно и справедливо разрешение. Това обстоятелство издигна високо тѣхния личенъ престижъ, вдѣхна въ всички дълбоко довѣрие и подготви благоприятна почва за по-нататѣшнитѣ разисквания по въпроса. Въ подкрепа на това си твърдение ще приведа особеното внимание, съ което тѣ бѣха навсѣкжде изслушавани. А тѣхниятѣ такти и тѣхната убедителна и винаги правдива аргументация взимаха връхъ надъ противнитѣ възражения и по такъвъ начинъ постигнаха, споредъ мнението на всички участващи въ конференцията, едно твърде задоволително разрешение за България.“

„Общо впечатление е, че България бѣ третирана благосклонно, защото великитѣ сили искрено желаеха да облекчатъ нейното нормално развитие. Но сѣщо тъй общо убеждение е, че за спечелването на тая благосклонностъ отъ страна на великитѣ сили главната заслуга се дължи на личния престижъ и високото довѣрие, съ което се ползуваха предъ тѣхъ българскитѣ делегати. („Браво“ и рѣжоплѣскания отъ сговориститѣ) На тѣхъ се дължатъ и максималнитѣ отстъпки, които се направиха при разрешение на българскитѣ репарационни задължения, въпрѣки упоритото противодѣйствие на нѣкои заинтересовани държави.“

И по-нататъкъ: „Азъ искрено поздравявамъ българскитѣ делегати, задѣто съумѣха да защитятъ съ такова достоинство интереситѣ на българския народъ и да му затвърдятъ довѣрието и симпатитѣ на чуждия свѣтъ.“ (Рѣжоплѣскания отъ сговориститѣ)

Г. Марковъ (з. в): И по заема имаше много благодарствени писма!

Г. Желѣзковъ (раб): Тая похвала ни напомня баснята за лисицата и гартата, която държи сиренето въ устата си.

Председателстващъ А. Христовъ: (Звъни)

Министъръ А. Буровъ: Ще кажете, може би, че английскитѣ държавници отъ смѣтка и егоизъмъ — бай Ганю винаги така разсѣждава — правятъ комплименти, за да плащаме. Азъ искамъ да вѣрвамъ, че ще имате по-голъмо довѣрие, да кажемъ, на австрийския канцлеръ, който сѣщо бѣ поставенъ въ тия мъжителни условия, който не е нашъ кредиторъ и нѣма за какво да ни подблагава горчивия хапъ. Ето какво е казалъ той на нашия пълномощенъ министъръ: (Чете)

„Българи и австрийци още веднѣжъ“ — казва той — „бѣха повикани да защищаватъ суверенитѣ свои права за свободно съществуване и за осигуряване на своето културно развитие. И трѣбва да добавя, че тѣ изнесоха блѣскаво тази защита, въпрѣки огромнитѣ и почти непреодолими прѣчки, които се издигаха на тѣхния пътъ. Искрено се радвамъ, че и България, къмъ която храня искрени чувства на симпатия и вѣра въ нейното щастливо бъдеще,

мога, благодарение такта, самоувереността и отличната пледоария на нейните държавници въ Хага, да постигне такива вески резултати, които поставят върху една здрава основа нейното финансово и стопанско заздравяване.

Не ща да чета повече. Извинявам се дори и за туй, което четох, и, вървайте ми, г-да, направих го изключително от съображения по-високи, отколкото от едно чувство на лична реклама или на лично самохвалство. Направих го, защото не искам да се трови и без туй достатъчно отровената душа на българския народ. Искам, надънашитъ глави и надъ нашитъ борби и амбиции, този народ да чуе обективни думи, които да му вдъхнат оптимизъм, отъ хора, които ни обичат, отъ хора, които имат ум и разум, отъ хора, които могат да преценяват резултатите на постигнатото въ Хага, отъ хора, които нямат интерес да ни лъжат.

Аз не мога да оставя българския народ и българския Парламент под впечатлението от проклятията на г. Омарчевски. Ако това бѣха думи само на г. Омарчевски, при неговия екзалтиран характер, аз бих казал: прости му, Господи, той не знае какво прави. Но когато гледахъ съ какво остървение тѣзи думи се аплодираха оттамъ (Сочи земледѣлцитѣ), когато гледахъ, че цѣла българска партия се солидаризира съ подобни безочливи дивотии, ... (Възражения отъ земледѣлцитѣ)

Председателствуващъ А. Христовъ (Звъни)

Министъръ А. Буровъ: ... когато си помислихъ, че тѣзи думи ще бѣдатъ чути въ странство, че тѣ ще бѣдатъ четени, че тѣ ще бѣдатъ коментирани, че отъ тѣхъ ще се вади заключение за манталитета, който царува въ най-голямата опозиционна партия, азъ изтрѣпнахъ — какво ще помисли свѣтътъ за България. (Възражения отъ земледѣлцитѣ. Пререкания между сговористи и земледѣлци)

Председателствуващъ А. Христовъ (Звъни)

Х. Силянъ (д. сг): Постоянното присѣствие на Земледѣлския съюзъ въ в. „Земледѣлско знаме“ съобщава на всички дружки, че репарационната спогодба е прѣдательство спрямо народнитѣ интереси. Така ли е или не? Пише ли го или не? Писа го завчера. Отричате ли го? (Възражения отъ земледѣлцитѣ)

Председателствуващъ А. Христовъ (Звъни)

Министъръ А. Буровъ: Азъ бихъ желалъ тия думи да не бѣха казани; азъ бихъ желалъ — макаръ и малко късно — въ интереса на доброто име на България да станете още сега и да направите една формална декларация, че вашиятъ прѣдставителъ не е знаелъ какво плещи ... (Възражения отъ земледѣлцитѣ)

Председателствуващъ А. Христовъ (Звъни)

Министъръ А. Буровъ: Ако искахъ да ви направя невъзможни политически, вмѣсто да ви каия да опровергнете тѣзи диви изстъпления, азъ щѣхъ да превода на френски тази речъ, както е стенографирана, заедно съ вашиятъ аподисменти и щѣхъ да я пратя въ странство, та, ако още тукъ-тамъ си останали хора да ви смѣтатъ за политически елементи, да разбератъ и тѣ, че вие сте безподобни демагози. (Бурни ржкоплѣскания отъ сговориститѣ. Оживление. Възражения отъ земледѣлцитѣ) Азъ това нѣма да направя, защото партизанскитѣ си интереси турямъ по-долу отъ интереса на народа си. И затуй ви моля още единъ пътъ, въ интереса на България, десолидаризирайте се частъ по-скоро отъ тѣзи диви изстъпления.

И понеже ме закачиха, че съмъ казалъ нейде, че се гордѣя съ туй дѣло, като си въобразяватъ, че азъ нѣма да имамъ куражъ да го кажа тукъ, позволете ми да свърша съ тѣзи думи: да, азъ се гордѣя, и докогато живѣя ще смѣтамъ, че най-голямата услуга, съ която азъ съмъ успѣлъ да придамъ нѣщо за страната си, за България, е това дѣло и ще се гордѣя до смъртта си! (Викове „Браво“ и продължителни бурни ржкоплѣскания отъ сговориститѣ. Тропания по банцитѣ и възражения отъ земледѣлцитѣ)

Председателствуващъ А. Христовъ (Силно звъни)

Б. Павловъ (д): Г. Буровъ! Позволете ми да Ви задамъ единъ въпросъ въ връзка съ ромънската спогодба.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Говорихме снощи по нея.

Председателствуващъ А. Христовъ: Нѣмате думата, г. Павловъ!

Б. Павловъ (д): Единъ въпросъ, за освѣтление.

Министъръ В. Молловъ: Нека си каже думата.

И. Лѣкарски (д. сг): Нѣма нужда.

Б. Павловъ (д): Ако се съгласи г. министъръ Буровъ, искамъ да му задамъ единъ въпросъ относно ромънската спогодба — по секвестриранитѣ имоти.

И. Лѣкарски (д. сг): Въпроси сега не се задаватъ. Свърши се вече.

Председателствуващъ А. Христовъ: Има думата г. министърътъ на финанситѣ.

Министъръ В. Молловъ: Г. г. народни прѣдставители!...

Н. Мушановъ (д): Защо не искате да отговорите, г. Буровъ? Азъ мисля, че г. Буровъ може да отговори на нѣколко въпроса въ връзка съ ромънската спогодба, които ние снощи зададохме, но на които той не ни отговори.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Какво ще отговаря? Той отговори.

Н. Мушановъ (д): Вчера, г. министъръ-председателю, нѣколко минути преди да вземемъ думата, ни се раздаде протоколъ № 53.

И. Лѣкарски (д. сг): Този въпросъ се обясни въ комисията.

Н. Мушановъ (д): Вчера се раздаде този протоколъ и приложенията къмъ него — нѣщо, което не е позволено.

Министъръ А. Буровъ: Въ комисията се четоха, г. Мушановъ!

Н. Мушановъ (д): Този протоколъ е свършено новъ за насъ.

Министъръ А. Буровъ: Въ комисията го четохме. Той се базира на протоколъ № 73.

Н. Мушановъ (д): Макаръ че ни се раздаде вчера, ние не правимъ формално възражение, че днесъ не може да се дебатира по него, но искаме въ връзка съ ромънската спогодба обяснение по нѣкои въпроси.

Министъръ А. Буровъ: Е добре, ще ви дамъ обяснения.

Н. Мушановъ (д): Да се разберемъ. Не правимъ шикани, а искаме да се обяснимъ. Ползуваме се отъ случая да запитаме г. Бурова — понеже предполагаме, че г. министърътъ на финанситѣ нѣма да говори по този въпросъ.

Министъръ А. Буровъ: И той е въ течение на въпроса, и той може да ви отговори.

Н. Мушановъ (д): Снощи, напр., г. Буровъ поддържаше, че арбитражниятъ съдъ, който е уговоренъ въ Хагската спогодба, ще разрешава спороветѣ, които ще се повдигнатъ по ромънската конвенция.

Министъръ А. Буровъ: По тълкуванието и по прилагането ѝ.

Н. Мушановъ (д): Никаква връзка нѣма между Хагската спогодба и ромънската.

Министъръ А. Буровъ: Защо да нѣма?

Н. Мушановъ (д): Въ текста нѣма връзка.

Министъръ В. Молловъ: Несъмнено е противното.

Н. Мушановъ (д): Азъ искахъ да се справя съ тази ратификация и можахъ да се справя днесъ. Въ края на ромънската спогодба (чл. 8) се казва, че трѣбва да се ратифициратъ едновременно ромънската и хагската. Повече нищо не е казано.

Министъръ В. Молловъ: Четете чл. 7.

Н. Мушановъ (д): Кѣде?

Министър В. Моллов: Въ Хагската спогодба.

Министър А. Буров: Въ Хагската спогодба е казано.

Н. Мушанов (д): Добре е, че това е казано въ Хагската спогодба; добре е, че има такава връзка съ ромънската спогодба.

Министър В. Моллов: Разбира се.

Н. Мушанов (д): Но въ ромънската спогодба нищо не е казано.

Министър А. Буров: Нѣма нужда. Тя е анекд.

Б. Павлов (д): Искамъ да знамъ, срещу сумата 110 милиона лси, какви имоти по качество и количество, принадлежащи на български подданици, се освобождаватъ отъ секвестъръ?

Министър А. Буров: Ще Ви отговоря веднага.

Б. Павлов (д): Този мой въпросъ съдържа нѣколко въпроси

С. Мошанов (д. сг): Гови речи ли ще се държатъ? Дебатитъ сѣ приключени.

Председателствуващ А. Христов: Г. Павловъ! Само задайте въпросъ.

Б. Павлов (д): Съ тази спогодба се ликвидирва поземелната собственост, принадлежаща на чужденци. Искамъ да знамъ, дали по силата на тази спогодба ще се върнатъ и ония имоти въ Ромъния, принадлежащи на български подданици, на българи, които по силата на по-рано създаденитъ, предшествуващи настоящата, спогодби, сѣ отнети отъ българскитъ подданици?

Другъ единъ въпросъ: на каква стойностъ възлизатъ покрититъ стежания, принадлежащи на български подданици, които трѣбва да се върнатъ на последнитъ? Защото, по моитъ сведения, онѣзи имоти, които сѣ изброени въ приложението къмъ спогодбата и които нѣма да се повръщатъ — имотитъ, принадлежащи на Гешовъ, Пулиевъ и др. — сѣ отъ голѣма стойностъ, а всичко онова, което се връща, е безъ всѣкаква стойностъ; това сѣ разрушени сгради, които българитъ не желаятъ да приематъ.

И. Петровъ (д. сг): На това сте способни само — на интриги, на инсинуации и на клюки. Това Ви е работата, това е Вашата кариера. Ако се интересувате, щѣхте да знаете. Не Ви е срамъ!

Министър А. Буров: По първия въпросъ. Конвенцията абсолютно не засѣга ромънската аграрна реформа. Тя засѣга изключително ликвидациитъ, правени въз основа на Ньойския договоръ: секвестирани имоти и пр. Следователно, онзи въпросъ остава отворенъ, незасегнатъ. Точка.

По втория въпросъ. Ако бѣхте въ комисията — тамъ бѣ г. Мушановъ — азъ тамъ надълго и нашироко обяснихъ различнитъ преценки, които се правятъ върху стойността на имотитъ, споредъ това отъ какъвъ източникъ се правятъ тия преценки. Общата преценка варира между 300 и нѣколко милиона и единъ милиардъ, споредъ това кой прави преценката. Ако се касае само за стойността на покрититъ недвижими имоти, които се освобождаватъ отъ секвестъръ по силата на това изплащане, споредъ най-нискитъ оценки, направени отъ нашия полномощенъ министъръ — сега, преди нѣколко дена получихъ телеграма — тя възлиза най-малко на 200 милиона лева. Това е отговорътъ, който мога да Ви дамъ.

Председателствуващ А. Христов: Има думата г. министърътъ на финанситъ.

Министър В. Моллов: Г. г. народни представители! Следъ изложението, което имахъ честта да направя предъ Народното събрание и пълнитъ обяснения, които дадохъ по конкретно зададенитъ въпроси въ заседанието на двѣтъ комисии на Народното събрание, сега не остава освенъ да отговоря на известни изнесени тукъ, въ Народното събрание критики, забележки и, бихъ казалъ, не обвинения, но подозрения отъ ораторитъ на оппозицията. И поради обстоятелството, че съмъ министъръ-комисаръ по българскитъ репарации и че азъ, следователно, отъ самото начало и досега, преди всѣки другъ, трѣбваше да се занимавамъ непрекъснато, постоянно съ репарационния въпросъ, както

и съ приложението на всички други финансови и икономически клаузи на договора за миръ, длъжностъ ми е да отговоря, преди всичко, на това, което още отъ самото начало, когато започнаха разискванията по подготвянето на последната спогодба, биде подхвърлено въ опозиционния печатъ, биде изнесено навсѣкжде и особено на това, което сега тукъ, въ срѣдата на Народното събрание, отново биде повторено и подчертано, безъ да се вади отъ него каквото и да е възможно заключение, но само колкото да се хвърли подозрение и съмнение въ работата, въ дейността на българското правителство.

Дали репарационниятъ въпросъ е билъ подготвенъ или не е билъ подготвенъ, азъ мога, както го казахъ и въ своята последна речъ, съ пълна увѣреностъ, съ пълно съзнание на това, което е извършено, да заявя, че въпросътъ е билъ подготвяванъ отъ самото начало, че той е билъ подготвенъ и че не е могло да бѣде подготвенъ по-вече, отколкото бѣ подготвенъ презъ последното време. Но ако господата биха желали пълни доказателства, тѣ биха могли да ги търсятъ само въ онѣзи факти, които азъ съобщихъ въ последната си речъ: въ признаването отъ Обществото на народитъ тежестта на нашитъ репарационни плащания, въ издействуването на тази клауза, която сега се иска да се опорочи, но която при все туй има своето голѣмо значение — клаузата на трансфера, която не би била дадена, ако въпросътъ за репарациитъ на България не бѣше подготвенъ, ако по убеждението на Репарационната комисия тия репарационни плащания не трѣбваше да бѣдатъ поставени на вторъ планъ следъ онѣзи обикновени, търговски, граждански задължения, които има българската държава къмъ чужди кредитори.

Въ самата работа на Репарационната комисия, въ непрекъснатитъ връзки, които ние сме имали въ последнитъ четири години, имаме ясното доказателство на тази непрекъсната, постоянна подготвителна работа. Но ако господата биха пожелали да иматъ и нѣкакви други доказателства, такива други доказателства не биха могли да имъ бѣдатъ дадени, защото дипломатическата, подготвителната правителствена работа не допуска реклама, не допуска предварителни съобщения, не допуска публичностъ; защото ако едно правителство би си позволило да издаде известни разговори и преговори въ стадията, когато тѣ иматъ още предварителенъ характеръ, съ това то отъ самото начало би пресѣкло възможността на какъто и да е успѣхъ. Сѣщо тъй не и съ публични декларации, не и съ една публична и партийна агитация репарационниятъ въпросъ би билъ подготвенъ или би билъ разрешенъ. Мислятъ ли си господата, че съ тия речи, които сѣ били произнесени въ течение на последнитъ две-три години противъ репарациитъ, репарационното задължение е било намалено, че сме подготвили разрешението на въпроса, че сме сложили онова, което трѣбва да бѣде разрешено, на такава база, щото да получи едно конкретно, реално, практическо разрешение? Всичкото това е илюзия, съ това само се хвърля прахъ въ очитъ на обществото, за да се обвини, за да се компрометира едно правителство или известни хора отъ него и да се вадятъ оттамъ нататъкъ чисто партизански заключения, да се поддържатъ чисто партизански твърдения, които вънъ нѣматъ никакво значение, но — и това се знае много добре — вътре все нѣщо остава, защото следъ всѣка клевета, както казва старата поговорка, все остава по нѣщо. Ами не дойдоха ли известни опозиционни оратори, особено въ последно време, да твърдятъ, че българскитъ министри си подѣлили бѣжанския заемъ? Това е говорено въ Русе на публично събрание.

Н. Сазовъ (д. сг) Това е говорено отъ Георги Марковъ въ Ямболъ на публично събрание.

Г. Марковъ (з. в): Заявявамъ, че това е една мръсна лъжа.

Дръ И. Бешковъ (з. в): Това е една лъжа и клевета.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Добре, добре! Г. Марковъ заявява, че това е лъжа.

Министър В. Молловъ: Приемамъ напълно Вашата декларация.

Дръ И. Бешковъ (з. в): Това е една лъжа. Г. Кемилевъ и г. Кънчевъ бѣха на събранието въ Русе — нека да кажатъ!

Министър В. Молловъ: Азъ си вземамъ актъ отъ Вашата декларация и тая декларация ще я публикуваме и ще я четемъ тамъ, гдето вие ще държите речи. Това е достатъчно.

На второ място, освен правителствена подготвителна работа, която не търпи публичност, може да има и друга работа — това е работата на вестниците, подготвяване на общественото мнение, спечелване на приятели и всичко онова, което може да бъде извършено от една национална пропаганда. България в тая посока не е направила много. В официалните издания на Министерството на финансите — Дирекцията на държавните дългове — в докладите, които са давани нееднократно пред Обществото на народите и пред други финансови срѣди, в обяснения, които са печатани в финансовата преса, и пр., въпросът за репарациите никога не е бил забравян. Може би извършената работа да не е достатъчна, но аз съм длъжен тук, пред Народното събрание, да подчертая колко е мъчен и деликатен този въпрос. България би могла в чуждите печат да намѣри повече защитници, би могла да намѣри повече хора, които да поемат нейната кауза. Но длъжен съм отсега да кажа, че в най-компетентния печат, в най-независимия дори печат подобни печатни подготвяния се извършват обикновено с помощта на крупни срѣдства. В финансовите списания, които в тоя случай имат голямо значение, цената на страницата е определена: обикновено една страница струва около 50 английски лири, а един специален брой 2.000 лири. Да не говоря за ежедневния, широко разпространен печат. Ние не сме в състояние — това е и в съзнанието на българското правителство — да поставяме в Народното събрание на тая база фондовете на Министерството на външните работи. Ние не можем, пред видъ на нашето вътрешно обществено мнение, да поставим тъй въпроса, както го поставиха наскоро в една друга държава — Полша, гдето на министъра на външните работи бѣ отказан един кредит за печатна пропаганда от 3.000.000 злоти. Где бихме могли ние да намѣрим 3.000.000 златни франка? Нѣмаме, г-да, тъй срѣдства. Нашата пропаганда се основава на естествените симпатии на лица, които са идвали тук да видят нашето положение, на проучванията, които са направени от поканени или изпратени от Обществото на народите лица, от други банкови и финансови срѣди, от вестникарски срѣди. Навсякъде се чувства тази слабост на България поради обстоятелството, че тя не разполага с големи срѣдства. На второ място, винаги съществува подозрителност при гласуване на подобни срѣдства в бюджетта на държавата. Може би ние по този начин да не сме успѣли тъй, както нѣкои считат, че други са успѣли. В всеки случай ние имаме чистата съвест, че сме действували напълно скромно и че всичко онова, което България е придобила, придобила го е, като се е основавала на човѣшкото чувство на симпатия и на едно обективно изучаване. И мога да ви кажа, че нашето поведение повече се цени, отколкото пропагандата на нѣкои други държави, които бѣха предприели подобна пропаганда, но в конференцията в Хага не издѣзоха никакъ по-добре, отколкото ние.

Следователно, въпросът за подготвеността на тази акция нека бѣде изоставен, нека да не говоримъ за това; нека предоставимъ на всѣкого за времето, когато той е действувал, да има съзнанието, че е изпълнилъ своя човѣшки, своя управляващ дългъ, че той е изпълнилъ дълга си на гражданинъ къмъ своята страна. Това съзнание нѣма защо да се оспорва, нѣма защо да се подозиратъ лицата и нѣма защо да се водятъ разискванията по единъ такъвъ важенъ и същественъ въпросъ по такъвъ начинъ.

Но, г-да, какво значение има самото повдигане на въпроса за подготвеността? Искатъ да кажатъ, че ако въпросътъ за репарациите би билъ подготвенъ другояче, резултатътъ щѣли да бѣдатъ по-добри; или ако той би билъ подготвенъ от други хора, ползуващи се с по-големи симпатии, резултатътъ може би щѣлъ да бѣде другъ.

Но това са все презумции, предположения, които нѣматъ никаква реална основа. Преди всичко обстоятелствата, при които действуваха българските делегати, при които аз съм ималъ възможностъ да третирамъ репарационния въпросъ предъ компетентните фактори, винаги са сочили на известна политическа обстановка. Винаги ние сме изхождали от известни предположения, са огледъ на отношенията между държавите, такива, каквито са тѣ сега в Европа. И аз мога съ пълно спокойствие да ви увѣря, че всичко онова, което е направено, представя максималното.

По отношение на второто твърдение — за лицата — ние би трѣбвало да влѣземъ в разискване на въпроса, който тукъ в друга форма се постави, но в същностъ може би се свеждаше къмъ това: да се промѣнятъ лицата, да се образува народно правителство, да се образува национален блокъ и този национален блокъ, който би

обгръщалъ всички партии — ако това е възможно — би представлявалъ България съ по-голямъ авторитетъ, би ималъ по-голяма сила и би издействувалъ по-добри резултати.

Позволете ми, г-да, преди всичко да се усъмня въ тази възможностъ, защото опити въ тази посока са правени, но тѣ винаги са довеждали по-скоро до отрицателенъ резултатъ.

Н. Пѣдаревъ (д. ср): До безсилие.

Министъръ В. Молловъ: Може би това да е безсилие; може би това да показва друго, обаче, г. Пѣдаревъ, мога да ви кажа едно — че никога правителството, което съзнава, че е изпълнило своя дългъ, което е въ непрекъснати връзки съ чуждите кабинети, което е въ непрекъснати връзки съ международните организации, които специално изучаватъ въпроса за репарациите, никога въ течение на тѣзи 4 години, презъ които то управлява, не е получило нито индикация, нито подсѣщане, не е могло даже да долови, че отъ страна на чуждите кабинети има най-малкото недовѣрие, най-малкото съмнение било върху неговата политика, било върху лицата, които представляватъ тази политика, било върху начините и методите на тази политика. Азъ мога тукъ да ви заявя най-категорично, че въ всички срѣщи, които ставатъ единъ-два пѣти — понежкога и по-често — презъ годината въ Женева между отговорните министри на различните държави, всичките разговори, всичките размѣни на мисли са водили само къмъ едно: къмъ констатацията на абсолютното довѣрие на чуждите държави къмъ българското правителство.

Н. Пѣдаревъ (д. ср): Не ме разбрахте, г. Молловъ. Азъ искахъ да кажа, че при нашите условия такъвъ кабинетъ би билъ безсилие, а не сила.

Министъръ В. Молловъ: Азъ напълно разбрахъ Вашата мисълъ, г. Пѣдаревъ! — И казвамъ по-нататъкъ: какво би значило слагането репарационния въпросъ на тази база въ вътрешността на държавата? Това значи, че правителството би признало, че по този въпросъ то е слабо, че не може да го разреши; то признава, какво представители на други партии, които досега въобще не са се занимавали съ този въпросъ, ще могатъ по-добре да го разрешатъ; че то слага за разрешение този въпросъ не на практическа база, тъй, както днесъ се разрешаватъ всички международни въпроси, а на базата на едно въздействие чрезъ създаването на една комбинация, която е отъ изключително вътрешенъ характеръ и която по своята кратковременностъ не представлява нѣщо солидно и, следователно, поради това не би получило никакво довѣрие. Въ този случай не дозвугътъ, не названието, не табелата може да има значение — може да има значение само работата. А за тая работа ние имаме съзнанието, че сме я вършили тъй, както трѣбва да бѣде вършена и за нея ние отговаряме.

Г. г. народни представители! Какъвъ е общиятъ тонъ на критиките, които се правятъ? Общиятъ тонъ на тия критики е единъ: „Вие дохождате съ една спогодба, която е по-неизгодна отъ подписаната въ 1923 г.“ — казватъ нѣкои. — „Вие дохождате и ни изтъквате, че България има известни задължения, но вие сте отговорни за тѣхъ“ — искатъ да кажатъ други. — „Защо не сте ги заличили?“

Ако тъй се слага въпросътъ, тогава бихъ желалъ да зная дали съвокупната опозиция предпочита спогодбата отъ 1923 г., дали предпочита да плаща отъ 1933/34 г. нататъкъ по 43 милиона златни франка годишно, при запазването на чл. 122, и, следователно, предпочитайки тази спогодба, ще поведе евентуално борба въ бъдеще — азъ не го виждамъ още, но въ нейните надежди то се рисува — за възстановяване спогодбата отъ 1923 г.? Така ли е? Очевидно, че не е тъй; очевидно е, че и въ сърцето, и въ съвестта, и въ съзнанието на всички съществува убеждението, че новата спогодба е по-благоприятна. Азъ нѣма да кажа, че тя е най-идеалната, най-съвършената, но тя е по-благоприятна, по-изгодна, по-добра, тя представлява напредъкъ, тя дава възможностъ да димаме по-свободно и самостоятелно да уреждаме нашите работи и вътрешни, и международни.

Министъръ А. Буровъ: Още първата година задълженията ни намаляватъ съ 4 милиона златни франка.

Министъръ В. Молловъ: Отново трѣбва да повтора, че още първата година ние ще плащаме съ 4 милиона златни франка по-малко. Окупационните разности изчезватъ, а тѣ са близо 12 милиона златни франка.

Г. Марковъ (з. в): Тѣ не са само по спогодбата отъ 1923 г.

Министър А. Буровъ: По отдѣлна спогодба сж.

Министър В. Молловъ: Г. Марковъ! Ше дойда и до тѣхъ, за да бждемъ наясно. — Следователно, трѣбва да се признае поне това относително, релативно добро разрешение на въпроса. Ами всичкитѣ тѣзи международни въпроси не се разрешаватъ по единъ абсолютенъ начинъ — тѣ се разрешаватъ относително, при дадени условия, като една дадена задача, за да може при тѣзи условия да се добие най-благоприятното, което е възможно. Но ако Демократическиятъ сговоръ бжде поставенъ като отговоренъ и за останалитѣ задължения, е, тогава трѣбва да се каже, че въ това отношение действително пропагандата отива до крайнитѣ предѣли — нѣма да употребя нѣкакво грубо съществително — на една безподобна партизанска агитация.

Кои задължения е поелъ Демократическиятъ сговоръ и ги урежда специално той, споредъ тази спогодба? Никакви задължения, г-да! Кои сж задълженията, които съществуватъ за България — ето кой е въпросътъ. И азъ тукъ нѣма да обвинявамъ покойния министър-председателъ Стамболийски, че е подписалъ договора въ Ньои, защото той е билъ принуденъ при тогавашнитѣ обстоятелства да го подпише; нѣма да обвинявамъ и други, които сж подписали известни конвенции и задължения, които се основаватъ на договора въ Ньои. Това сж задължения не поети отъ Демократическия сговоръ, а заварени отъ него.

Азъ ще си позволя да ви прочета онова, което очевидно се забравя отъ господата, които стоятъ въ крайната лѣвица. То е речта на бившия министър-председателъ Стамболийски, държана на 1 юний 1923 г.

(Чете) „Колкото се отнася до нашата частъ отъ отоманския дългъ“ — той говори една дълга речъ и ще видите какъ третира въпроса за националния блокъ, и това е интересно — „ние не можемъ да се откажемъ отъ нея, и договорътъ за миръ ни задължава. Мирнитѣ договори задължаватъ всички страни, които сж взели парче отъ европейска Турция, да поематъ известна частъ отъ отоманския дългъ. Телѣрва ще видимъ кой колко притежава отъ бившата европейска Турция, и каквото ни се падне, ще плащаме“.

С. Мошановъ (д. сг): (Къмъ земледѣлцитѣ) Ето ви и за отоманския дългъ.

Г. Марковъ (з. в): Да бѣхте прочели и речта му отъ 4 януарий 1922 г.

Министър В. Молловъ: По-нататкъ казва: (Чете) „Какви нови искания се правятъ на България и почиватъ ли тѣ на договорнитѣ задължения? — Почиватъ. Всички тѣзи нѣща, които се изтъкватъ тукъ — отомански дългъ, окупационенъ дългъ, реституции, вжглица — почиватъ на договора за миръ“.

Г. Марковъ (з. в): Могълъ ли е да каже друго?

Министър В. Молловъ: Той е казалъ правото. Азъ не казвамъ, че е могълъ да каже друго — така е — но вие защо приказвате друго?

Т. Стоилковъ (д. сг): (Къмъ Г. Марковъ) Правишъ се на будала ачиктъ, а искашъ държава да управлявашъ! Пази си авторитета.

Министър В. Молловъ: Когато ние правимъ усилия за уреждането на едни задължения, ами ние ги правимъ при вече съществуващи спогодби. И когато ние започваме да говоримъ за намаление на репарациитѣ, първитѣ думи, които чуваме, сж: „Вие по чл. 121 отъ договора за мира сте задължени да платите такава и такава сума, но на васъ се е направило улеснение въ 1923 г.“ Безспорно, спогодбата отъ 1923 г. е едно улеснение за времето, но това не е окончателно. Тогава около това споразумение сж правени голѣми хвалби, но то е едно споразумение, което е било наложено при условията, въ които тогава се е намирала България. Обаче то е тежко. Азъ зная недостатъцитѣ му, азъ зная слабитѣ му страни и зная, какво тогава още може би е могло да бжде добито и не е било добито, отъказано е — плащанията въ натура; българското правителство тогава е мислило, че не бива да приема. Негова работа е било — нѣма защо да се връщаме на миналото. Обаче сега ние се освобождаваме отъ слабитѣ страни на тая спогодба, нѣма защо да се казва: „Вие поемате ново задължение“. Че какво ново задължение ние поемаме?

Кое е новото задължение? Та нима спогодбата отъ 1923 г. е създавала чл. 122?

Нѣкой отъ сговориститѣ: Запазила го е само.

Министър В. Молловъ: Тя го е запазила при онѣзи политически обстоятелства, които тогава сж съществували; тя го е запазила главно заради туй, защото тогавашнитѣ велики сили сж употребили вашето управление като една мостра, за да създадатъ прецедентитѣ за Германия. (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ) Вие не сте го съзнавали — но това е друга работа. Въпроситѣ съ Германия още не бѣха уредени и трѣбваше тогава България да плати повече, за да могатъ да издействуватъ отъ Германия да приеме плана Доусъ и другитѣ плащания.

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): Ама това не съвпада по време; спогодбата е отъ 1923 г., а планътъ Доусъ е отъ 1924 г.

Министър В. Молловъ: Да, да. Планътъ Доусъ бѣше тогава; той дойде на 1924 г.

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): Ама това не съвпада по време. Недейте да извъртате истината.

С. Мошановъ (д. сг): Ама още същия денъ ли искате да бжде? За да се плаща, трѣбва да има предпоставка; а тая предпоставка е вашиятъ договоръ.

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): Спогодбата на Стамболийски е отъ 1923 г., а планътъ Доусъ е отъ 1924 г.

Министър В. Молловъ: Г. Бешковъ! Чуждитѣ държавници мислятъ за 10 години напредъ, а вие мислите за една речъ, която ще произнесете въ Долни-Джоникъ. Тамъ е цѣлата работа! (Смѣхъ всрѣдъ сговориститѣ)

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): Но вие извъртате естествени положения, за да изкарате една Ваша речъ сполучливо, за да предизвикате ржкоплѣскания въ болшинството.

Министър В. Молловъ: Вашата спогодба е отъ 1923 г. Кажете ми отъ коя година е Лондонскиятъ протоколъ, който предшества плана Доусъ — кажете, дали знаете?

Т. Стоилковъ (д. сг): Той е финансовъ капацитетъ — може и да Ви отговори.

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): И ние толкова разбираме френски, бе джантъ! Лондонскиятъ протоколъ е следъ окупацията на 30-хилядната французка армия подъ начальството на...

Министър В. Молловъ: Коя година стана?

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): Презъ февруарий 1923 г.

Министър В. Молловъ: А пъкъ откога е планътъ Доусъ?

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): Отъ 1924 г.

Министър В. Молловъ: Какъ така?

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): Оттогава е — 1924 г.

Министър В. Молловъ: А кога започватъ да го приготвяватъ? — На 1923 г.

Т. Стоилковъ (д. сг): Той ядѣше тогава Деклозиерови пари и следваше.

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): Окупацията създаде пълно разстройство на германската държава. Катастрофалното падане на марката и съзнанието у съюзницитѣ, че не могатъ да взематъ това, което искатъ, а ще взематъ това, което могатъ — тамъ е работата!

Министър В. Молловъ: Благодаря за освѣтления. (Смѣхъ между сговориститѣ)

Т. Стоилковъ (д. сг): Азъ Ви казахъ, че може и да Ви отговори. Тѣ сж рѣдки човѣци!

Министър В. Молловъ: Следователно, г-да, задълженията сж поети по-рано. Задачата на българскитѣ правителства е да освобождаватъ постепенно България отъ тѣзи задължения. Азъ нѣма защо да се впушамъ въ разискване

на въпроса, защо сж ни наложили тѣзи задължения — това ще ни отвлѣче много далечъ. Задълженията сж поети и, следователно, всѣко освобождение, всѣко облекчение по тѣзи задължения е добре дошло. И какво ще стане нѣкому, ако каже една добра дума, ако застане на едно високо стѣпало и каже: най-сетне вие сте били въ този моментъ неволнитѣ орѣдия на единъ успѣхъ на България? Успѣхътъ е на България! Тѣзи, които ще дойдатъ въ бѣдѣ, естествено, ще могатъ по-леко да работятъ и по-леко ще могатъ да се освободятъ отъ тѣзи задължения, които сжществуватъ, които постепенно ще намаляватъ и ще изчезватъ.

Г. Марковъ (з. в): Вие поставяте по-тежки условия.

Т. Стоилковъ (д. сг): (Къмъ Г. Марковъ) И на тебе финансовиятъ министъръ ти прави икрамъ, та ти отговаря!

Н. Кемилевъ (д. сг): Да приемемъ, че нашата спогодба е най-лошата. (Къмъ земледѣлцитѣ) Кажете какво да направимъ! Отъ Западъ ви казватъ: „Това е, което ви даваме“. Ние, болшинството, г. Марковъ, повѣрвахме отъ Вашата речъ, че това е лошо, че то носи злини за България. Дайте формулата, която да гласуваме ние. Много просто! Вие сте народни представители, предложете формулата — ние ще я гласуваме.

А. Малиновъ (з. в): Ние не управляваме.

А. Радоловъ (з. в): Ние или приемаме, или не приемаме.

Министъръ В. Молловъ: (Къмъ земледѣлцитѣ) А бе вие нѣма да я приемете; вие ще се върнете къмъ протокола отъ 1923 г. Разбрахмѣ!

Азъ ви изтъкнахъ, че при тая спогодба най-напредъ ние се освобождаваме отъ окупационнитѣ разноси. Таблицата по окупационниятъ дългъ е гласувана въ 1924 г. — върно, така е. Но още по-върно е, че вашиятъ (Къмъ земледѣлцитѣ) покоенъ министъръ-председател е заявилъ: „Окупационниятъ дългъ е дългъ на България, и ние го признаваме и ще го плащаме“.

Г. Марковъ (з. в): Кѣде е казано?

С. Мошановъ (д. сг): Преди малко г. министърътъ го прочете.

Министъръ В. Молловъ: Сега ви го прочетохъ. Ето още единъ пътъ да ви го прочета: (Чете) „Какви нови искания се правятъ на България и почиватъ ли тѣ на договорнитѣ задължения? — Почиватъ. Всички тѣзи нѣща, които се изтъкватъ тукъ — отомански дългъ, окупационенъ дългъ, реституции, вжглища, почиватъ на договора за мира“. Това е.

Г. Марковъ (з. в): Ама защо изопачавате? Не е казано, че ще ги признаемъ. „Почиватъ“ на договора за миръ, ама после ще се реши, дали да се признаатъ, или не.

К. Кънчевъ (д. сг): Г. Молловъ! Недейте си хаби ума, да разправяте на този диогеринъ. (Сочи Г. Марковъ)

Министъръ В. Молловъ: Азъ не осжждамъ Стамболийски за туй. И той щѣше да ги плаща, и вие ще ги плащате, и всички ще ги плащатъ.

П. Миновъ (з. в): Но и третѣ рати отъ 1921, 1922 и 1923 г. не сж плащани.

Министъръ В. Молловъ: Следователно, ако ние се освобождаваме отъ този окупационенъ дългъ отъ 12.000.000 златни франка, не е ли това успѣхъ? Успѣхъ е. Това сж 12.000.000 златни франка! Искате да не се откажемъ и отъ тѣхъ? Ами какъ може така да се разсжждава?

На второ мѣсто, г-да, прегледайте цифритѣ, прегледайте това, което България дължи по своитѣ довоенни задължения, по своитѣ довоенни заеми плюсъ двата последни заема — бѣжанския и стабилизационния — и репарационнитѣ плащания. Ако изключите стабилизационния и бѣжанския заеми, а прибавите репарационнитѣ плащания по тоя спогодба къмъ плащанията по довоеннитѣ ни заеми, вие ще видите, че България ще плаща по-малко отъ онова, което би плащала, ако ние не бихме издействували мораториумъ по нашитѣ довоенни задължения.

Министъръ А. Буровъ: По-малко, отколкото въ 1911 г.

Министъръ В. Молловъ: По-малко, отколкото е плащала България презъ 1911 г. по своитѣ заеми.

Е, г-да! Какъ искате вие другитѣ експерти да не направятъ тия изчисления, които ние правимъ по нашитѣ дългове? Тѣ казватъ: „При тия репарации вие плащате по-малко, отколкото бихте плащали, ако би продължавало положението отъ 1911 г. насамъ, безъ да сжществуватъ войната и безъ новитѣ задължения.“ И къмъ туй азъ ще ви прибавя: двата заема, които ние склучихме, сж главната причина за облекченията, които България сега получава по репарациитѣ. Този фактъ е билъ изтъкванъ отъ всички ония, които ни помогнаха. Азъ нѣмамъ право да споменавамъ тѣхнитѣ имена, защото тѣ заематъ официално положение и нѣматъ друго общо съ България, освенъ желанието да ни помогнатъ.

Въ туй вие виждате едно пълно оправдание отъ началото до края на политиката на днешното правителство. То още отъ 1926 г. имаше дълбокото съзнание, че трѣбва да върви въ този пътъ.

Ц. Стоянчевъ (з. в): (Възразява)

Министъръ В. Молловъ: И по него азъ имамъ да Ви дамъ още обяснения, г. Стоянчевъ, защото вие още не сте го разбрали. При всичкото ваше добро желание да се върви въ този пътъ, за да се закрепва монетата, за да се създадатъ нови извори на девизи — азъ сега нѣмамъ цифритѣ наръжка, за да видите, какво е било по онова време, когато вашиятъ покоенъ министъръ-председател се е хвалилъ тукъ преди разискването на протокола, уговоренъ съ Междусъюзнишката комисиия и е изказалъ своето довърне къмъ българския левъ, и много основателно го е направилъ — когато вие искате азъ отъ тая трибуна да подривамъ основитѣ на българската монета, на финансовата политика, вие искате отъ менъ да извърша едно предателство, като забравяте, че съ това ваше искане вие вършите предателство. (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ) (Пререкания между Т. Стоилковъ и А. Малиновъ)

Т. Стоилковъ (д. сг): Той (Сочи д-ръ И. Бешковъ) е кандидатъ за финансовъ министъръ и пакъ не му дохожда акълътъ. Въ понеделникъ азъ ще депозирамъ акта на министра на финанситѣ.

А. Малиновъ (з. в): Депозирай го, да го видимъ.

Т. Стоилковъ (д. сг): Въ понеделникъ ще депозирамъ акта на министра на финанситѣ, за да видимъ вие, които говорите за страданието на населението, какъ обирате срѣдствата на държавата.

Г. Марковъ (з. в): Сега за изборитѣ ли открихте тая работа?

Т. Стоилковъ (д. сг): Азъ ще ви го прочета.

Министъръ В. Молловъ: Ясно е, следователно, г. г. народни представители, че и въ това огношение следваната политика е дала очаквания резултатъ, и че отъ този резултатъ ние трѣбва да бждемъ доволни. Може би той да не е окончателенъ — ние има още да живѣемъ и да се разправяме по тия въпроси нееднократно — обаче по-лошо нѣма да бжде. Доброто е осигурено, облекчението е дадено и никой не може да застави България да плати нито единъ левъ повече отъ онова, което е установено въ тая спогодба.

Сега позволете ми да ви кажа нѣколко думи и за отоманския дългъ. Азъ ви казахъ, че нашето участие въ него е признато въ Лозанската конвенция, но то е установено и по-рано — въ договора въ Ньои. Между договора въ Ньои — азъ съмъ дълженъ да изтъкна това — и Лозанската конвенция, която не е подписана отъ насъ, а отъ покойния Стамболийски, сжществуватъ една разлика. Договорътъ въ Ньои задължава България да вземе участие въ външния дългъ на Турция. България, която въ Лозанската конференция участва при изработването на политическата частъ отъ Лозанската конвенция, бѣше забравила да поиска да участва въ изработването на нейната финансова частъ; въ финансовата комисиия, която установи базата за разпредѣление на отоманския дългъ, български делегатъ не присжтствуваше, въпрѣки обстоятелството, че българската делегация бѣше въ Лозана. Само по туй вие ще разберете, че има разлика между Хагската конференция, въ която ние участвувахме съ пълни права и на еднаква нога съ всичкитѣ, и Лозанската конференция. Тамъ васъ не видопуснаха, сега ние бѣхме допуснати навсѣкѣде. (Възразения отъ земледѣлцитѣ)

С. Мошановъ (д. сг): Това е разлика, създадена отъ една полигика.

Министър В. Моллов: По тая Лозанска конвенция тогавашното правителство поема върху себе си този начин на разпредѣление на отоманския дълг. Не е голѣма тази част, която се пада намъ, но принципътъ е важенъ. Начинътъ на разпредѣление е противъ интереситъ на България, не е справедливъ, но е билъ наложенъ отъ други представители въ отсъствието на български представител. Лозанската конференция въ 1923 г. разрешава окончателно този въпросъ. Въ 1924 г. вече г. Калфовъ трѣбваше да се разпразя съ фактическото разпредѣление на дълга въ Цариградъ, кждето нашиятъ делегатъ отива, прави своитѣ възражения и нему се отговаря: „Вие се явявате късно“. Следъ туй назначава се арбитъръ отъ Обществото на народитѣ, който разисква всички възражения, който прави известни поправки, който въ всѣки случай установява окончателно чрезъ едно арбитражно решение каква е частта на България. Това е въ 1925 г. Следъ туй България подава едно оплакване до конференцията на посланицитѣ въ Парижъ. Отговаря се, че България нѣма право. По този начинъ ние се намираме предъ единъ фактъ, който е създаденъ по-рано, който съществува — имаме посто едно задължение. Ама ние сега ли поемаме задължение да участвуваме въ отоманския дългъ? Не. Това задължение е въ договора за миръ, това задължение принципиално е дори въ Лондонския договоръ за миръ отъ 1913 г.

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): Въ мирния договоръ има други работи: тамъ сж опредѣлени 2.250.000 000 златни франка, но ние ги намалихме на 11 милиона годишно.

Министър В. Молловъ: Ахъ, какви сте чудодейци!

К. Кънчевъ (д. сг): Азъ свидетелствувамъ предъ цѣлата Камара, че народниятъ представител Бешковъ, говорейки за бѣжанския заемъ на едно събрание въ Русе, безъ да има подозрения, по адресъ на министритѣ г. Ляпчевъ и г. Молловъ употребилъ думитѣ *jumatate la tine, jumatate la mine*, което на български ще каже: половината за тебе, половината за мене. Такова било настаняването на бѣжанцитѣ — да прибератъ паритѣ отъ бѣжанския заемъ г. Ляпчевъ и г. Молловъ!

Отъ сговориститѣ: Позоръ!

К. Кънчевъ (д. сг): Азъ съмъ тѣхенъ адвокатъ, въ частни връзки съмъ, но за установяване на истината трѣбваше тукъ да го опровергая, защото това, което направи той, е позорно. Ако азъ не се намѣсихъ тогава, направихъ го за да не би да кажатъ, че съмъ насилникъ, че разтурямъ събраниято. Ако бѣхъ го опровергалъ тогава, щѣше да стане сѣщински скандалъ и той щѣше да бѣде линчуванъ и изгоненъ отъ тамъ. Г. Бешковъ! Въмѣсто да водите тукъ тая полемика, трѣбваше тогава да освѣглите събраниято, а не да разпразяте такива работи — че подѣлили бѣжанския заемъ, че оплячкосали народа, че отъ 4 хиляди секретарь-барници 2.500 души сж били дадени подъ съдъ!

Министър В. Молловъ: Той сѣди по себе си.

К. Кънчевъ (д. сг): Азъ съжалявамъ, че Вие сте нѣмали куража да освѣглите събраниято. Азъ се позовавамъ на свидетелството на 500 души, които присѣдствуваха на събраниято, че, когато той говори за бѣжанския заемъ, употребилъ думитѣ: *jumatate la tine, jumatate la mine*.

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): Искамъ думата за лично обяснение.

Председателствуващъ А. Христовъ: Имате думата само за лично обяснение.

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): Г-да! Нѣмаше нужда г. Кънчо Кънчевъ да казва, че билъ нашъ адвокатъ, защото тѣзи работи може да се говорятъ само въ кулоаритѣ.

Министър В. Молловъ: Ти кажи сега вѣрно ли е или не е вѣрно това, а отъ тамъ нататкъ нѣмашъ право да държишъ речи!

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): Вѣрно е, че съмъ казалъ думитѣ: *jumatate la tine, jumatate la mine* не само въ Русе, но на много мѣста.

Отъ сговориститѣ: Толкова по-зле тогава! (Глъчка)

С. Машанозъ (д. сг): Нѣма ли български езикъ?

Министър В. Молловъ: Този езикъ е джебчийскиятъ езикъ въ България! Тамъ е работата!

И. Петровъ (д. сг): Докторъ по финансови науки, а употребява *jumatate la tine, jumatate la mine*!

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): А г. министъръ Молловъ не употребява ли чужди думи като разпразя за „индисизи“ и т. н.? И той е министъръ при това!

Министър В. Молловъ: Но азъ не вземамъ думи отъ лексикона на джебчинтѣ!

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): Сега по въпроса за думитѣ, които съмъ казалъ. На събраниято въ Русе по отношение бѣжанския заемъ азъ казахъ следното.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Извади си рѣцетѣ отъ джоба, като говоришъ!

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): Не е тайна, че правителството смѣташе да вземе известна частъ отъ бѣжанския заемъ, за да подобри нашето народно стопанство, да стабилизира българския левъ и да може да плаща заплатитѣ на чиновницитѣ, които по онова време се плащаха съ 2—3 месеца по-късно.

Министър В. Молловъ: Не е вѣрно това.

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): И азъ казахъ следното: „Не Ляпчевъ и Молловъ, не правителството, а управлението на Сгвора си правѣше тая смѣтка, когато вземаше бѣжанския заемъ. Чужденцитѣ казватъ, че ще го дадатъ за бѣжанцитѣ, но ние казваме: да влѣзе единъ пѣтъ заема у насъ, па тогава *jumatate la tine, jumatate la mine*, ...“

Отъ сговориститѣ: Лъжешъ!

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): ... г. е. половината за бѣжанцитѣ, а половината, за да платимъ на чиновницитѣ, че умиратъ отъ гладъ“.

Министър В. Молловъ: Това е лъжа!

Г. Казанаклиевъ (д. сг): (Къмъ д-ръ И. Бешковъ) Лъжешъ! Ти каза, че сж подѣлили бѣжанския заемъ!

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): Това е, което съмъ казалъ. А за онова, което г. Кънчевъ каза, че не искалъ да ме изблочи още тамъ на събраниято, защото публиката щѣла да ме линчува, ще кажа следното: не се знаеше, кой кого ще линчува.

Нѣкой отъ сговориститѣ: А-а, голѣмъ куражъ имашъ.

К. Кънчевъ (д. сг): Аудиторията остана втрещена отъ Вашитѣ дръзки думи тогава. Тия приказки, които сега ги казвате тукъ, съвършено не отговарятъ на онова, което казахте тамъ. Вие не употребихте думитѣ *jumatate la tine, jumatate la mine* въ тоя смисълъ, както сега го предавате. (Възражения отъ земледѣлцитѣ. Глъчка)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Силно звѣни) Тишина, г-да! Г. министърътъ продължава.

Министър В. Молловъ: Г. г. народни представители! Азъ съмъ доволенъ отъ тая констатация, която се направи тукъ въ Народното събрание. Обаче обясненията на г. Бешкова — че половината отъ заема отишла за бѣжанцитѣ, а половината отишла за чиновницитѣ — сж толкова вѣрни, колкото е вѣрно, напр., че азъ съ него съмъ раздѣлилъ нѣкакъвъ заемъ. Това се основава или на едно недоразумение, или, по моето разбиране, на една демагогия. Това не е вѣрно.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: И не може да бѣде вѣрно!

Министър В. Молловъ: За туй има и контролъ; за туй мога да ви дамъ и всичкитѣ цифри, но въ следното заседание, защото сега ги нѣмамъ нарѣка.

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): (Възразява нѣщо)

Министър В. Молловъ: Мълчете тамъ и си седнете!

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): Въ тронното слово, което се чете тукъ навремето, имаше пасажа, че бѣжанскиятъ

заемъ ще заздрави народното стопанство; една частъ отъ него ще отиде за стопанството, а другата частъ ще отиде за други нужди. (Възгласения отъ сговориститѣ)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни)

Министъръ В. Молловъ: Г. г. народни представители! Да бждатъ доволни господата, къмъ срѣдата на които се числи г. д-ръ Бешковъ, че иматъ предъ себе си едно легално и законно правителство, че то не прибѣгва къмъ ония рецепти, които се намиратъ въ този протоколъ (Посочва единъ документъ), въ който покойниятъ Стамболийски, когато се третираше репарационниятъ въпросъ, за да увѣри всички, че той е благоприятно разрешение, казва, че историческитѣ събития се разрешаватъ съ цепеница! Ние съ цепеница нѣма да ги разрешаваме, но ние протестираме и ще протестираме противъ тая безподобна демагогия, противъ тоя безподобенъ походъ на лъжата, противъ тая непрекъсната и престѣпна агитация, която иде отъ тая срѣда (Сочи земеделцитѣ. Рѣкоплѣскания отъ сговориститѣ) и която трови народа, която всичко подравя, но която въ края на краищата ще падне върху главитѣ имъ, както всичката демагогия, която сѣ правили досега въ България.

П. Миновъ (з. в): Значи, сега заплашвате?

Отъ сговориститѣ: Не се бойте, вие имате достатъчно куражъ!

Министъръ В. Молловъ: Г. г. народни представители! Ние изтъкваме, че това е спогодба. Но азъ ви питамъ: кажете, защо другитѣ държави, които бѣха призовани въ Хага, които нѣмаха поставена предъ себе си дилема — или ще остане чл. 122 и спогодбата отъ 1923 г. съ нейнитѣ 43 милиона годишни плащания и т. н., и т. н., или ще приемете спогодбата — които имаха само временни планове, които нѣмаха никакви планове, сѣщо приеха да дойдатъ до една спогодба? Защо се приеха тежести даже по-големии отъ онѣзи, които бѣха установени отъ експертната комисия? Планътъ Йѣнгъ е съставенъ отъ неутрални експерти, които имаха всичкото твърдо желание да помогнатъ на Германия. Защо въ Хага германцитѣ приеха по-големии тежести, отколкото планътъ Йѣнгъ имъ налага? Защо тѣ даже приеха да измѣнятъ не само своето вътрешно законодателство — по отношение бюджета, по отношение данѣцитѣ, по отношение желѣзницитѣ, по отношение тѣхната държавна банка, Reichsbank? Защо тѣ дезавуираха и отклониха отъ Хагската конференция д-ръ Шахтъ, който бѣше тѣхенъ главенъ експертъ? Защо? Защото едно съзнание най-много се проявяваше тамъ: че тѣзи въпроси се разрешаватъ на международна база, че тѣ се разрешаватъ при взаимни отстъпки. И България не можеше сѣщо така, както другитѣ го съзнаваха, да се отдѣли отъ това общо, международно обществено съзнание. Защо поеа тежести по-големии, които не бѣха длѣжни да поематъ? Защо Унгария, която можеше — безъ каквато и да е опасностъ за нея — да се оттегли, и тя въ последния частъ се съгласи на една спогодба, пое тежести по-големии отъ нашитѣ? Защо?

Попитайте се вие, г. г. народни представители и, като размислите, ще си дадете отговора, че действително днесъ въ Европа има нѣщо промѣнено, че то още може би не е онуй, което всѣки единъ въ своята мечта би искалъ да бжде, но въ всѣки случай то е една промѣна и че възъ основа на тая обществена промѣна — промѣна политическа, промѣна въ психологията на народитѣ — ние можемъ да работимъ постепенно за намаление на тежеститѣ и за създаването на известни придобивки за България. Ние трѣбваше да се върнемъ, ако не бихме приели тая спогодба. Можемъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: И имаше моменти.

Министъръ В. Молловъ: И можемъ да го приемемъ, безъ да ошетимъ интереситѣ на България, и безъ да бждемъ укорени, че сме прѣчили на конференцията безосновно, или рѣководени отъ желание за пакостъ, отъ непримиримостъ или неразбирание общия европейски интересъ. Това можемъ да го направимъ. Но я ми кажете, на насъ, които се върнахме въ края на м. ноемврий отъ Парижъ, за да докладваме всичкитѣ тѣзи въпроси предъ българското Народно събрание и предъ комиситѣ и за да бждемъ въ контактъ съ българското обществено мнение, за да имаме указание, за да знаемъ какво е българското обществено мнение и българския Парламентъ, кой

ни препорѣча: не, а tout prix, на всѣка цена ще държите за спогодбата отъ 1923 г. и ще се обесите на чл. 122 отъ Нѣойския договоръ? (Смѣхъ)

Министъръ А. Буровъ: Ще обесимъ България, не себе си.

Министъръ В. Молловъ: Кой ни даде този съветъ, кой ни препорѣча да направимъ това, кой пое тази отговорностъ? При такава препорѣка ние не бихме трѣгнали съ г. Бурова да обикаляме чуждитѣ канцеларии, чуждитѣ министерства и отговорни държавни мъже, за да пледираме каузага на България, да добиемъ по-благоприятното отъ онѣя, което бѣше добило въ срѣдата на м. ноемврий м. г. въ Парижъ. Защото въ съзнанието на всички тогава сѣществуваше убеждението, че даже 12½ милиона годишна вноска по репарациитѣ е наистина тежка, безспорно, както всѣко едно плащане на репарации е тежко, защото тежи върху нашата национална икономия, защото е въ загуба, защото ние нѣмаме contre-valeur, не ще го използваме въ страната, но при все туй по сравнение съ това, което сѣществуваше, тя е едно чувствително облекчение. Ние успѣхме да добиемъ повече. И понеже сме успѣли да облекчимъ още повече товара на България, ние сме сключили една спогодба, съ която налагаме нови задължения!

Е, кажете какъ да характеризирамъ тази демагогия, която е, така да кажемъ, изострена не съ огледъ интереситѣ на България, но само съ огледъ на малкитѣ, дребнави паргизански интереси, които има да се проявяватъ, които има да душатъ българския народъ на 16 февруарий т. г. — само съ огледъ на това! (Рѣкоплѣскания отъ сговориститѣ)

И азъ по този случай съмъ длѣженъ да отдамъ длѣжмото на г. Пастухова, който се поставя на едно стѣпало по-високо, който изхождаше отъ други съображения. И Вандервелдъ въ Белгия е единъ краенъ опозиционеръ, даже по-решителенъ отъ водачитѣ на нашитѣ социалисти, но и той застана въ своя парламентъ на становището, че постигнато отъ Белгия по въпроса за 6-тѣ милиарда марки, пуснати въ Белгия презъ време на окупацията ѣ отъ Германия, чрезъ спогодбата съ Германия е единъ успѣхъ, и поздравя министъръ-председателя, министра на външнитѣ работи и министра на финанситѣ, които бѣха делегати на Белгия, за постигнатия резултатъ.

Н. Мушановъ (л): Белгия пакъ взема нѣщо отъ Германия срѣщу тия 6 милиарда марки, но ние не вземахме отъ Германия нито петакъ. Хемъ сме приятелска страна!

Министъръ В. Молловъ: Ако можемъ, г. Мушановъ, да се поставимъ на мѣстото на Германия, или на мѣстото на Белгия, . . .

Н. Мушановъ (д): Азъ казвамъ само, че Белгия успѣ да вземе отъ Германия, макаръ че бѣ неприятелска страна.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. Мушановъ! Като говоришъ това, имашъ ли претенцията да познавашъ въпроса за нашитѣ вземания отъ Германия? Желая да отговоримъ!

Н. Мушановъ (д): А бе я недей говори така! Искашъ ли и азъ да ти отговоря така: „Ами ти имашъ ли претенцията? (Смѣхъ всрѣдъ лѣвицата) Я ми отговори!“ Това позиция ли е?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Отговарямъ ти. Какво собствено има да вземаме ние отъ Германия? Та нали ние вземахме отъ Германия! Престанете вече съ тия демагогии. Сега можемъ вече да говоримъ открито. Не ние имаше да вземаме отъ Германия, а тя отъ насъ имаше да взема. Нейното вземане бѣше прехвърлено въ Райхсбанкъ, а чрезъ нея, въ Дискоинто. Какво има да вземаме ние отъ германската държава? Престанете съ тия нѣща, защото е срамота!

Н. Мушановъ (л): Хайде де! Да говоримъ за вземанията на България — това ли е срамота?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Срамота е.

Н. Мушановъ (д): Срамота ли е, когато говори човѣкъ за загубитѣ на България?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Срамота е за сериозни хора да говорятъ така

Н. Мушановъ (д): Какво „сериозни хора“? По-сериозни бждете вие. Азъ ви казвамъ, че Белгия спечели.

Министър-председател А. Ляпчев: Белгия е друго.

Министър А. Буров: Белгия се отказа от своите вземания.

Н. Мушанов (д): А Германия даде ли ни нещо за хранител, които й дадохме? Тя не ни плати нищо, това е факт.

Министър-председател А. Ляпчев: Нашите храни са прихванати. Друго е Белгия, друго е България. Белгия е победителка.

Министър В. Моллов: Г. Мушанов! Аз прочетох списък на нашите вземания към Германия и Австро-Унгария.

Министър-председател А. Ляпчев: Списъкът се чете тук.

Министър В. Моллов: Този списък е четен в Събранията и го има в протоколите. Аз казах цифрите една по една. Ние има да дължим на Германия за доставки, оформени, около 1 милиард.

Министър-председател А. Ляпчев: 1 милиард и 400 милиона марки.

Министър В. Моллов: Аз ги казвам по-малко. Дано бъдат по-малко, та нашите претенции да се изравнят. Онова, което има да вземаме, се основава на 10-ти дивизии, които са били предвидени в военната конвенция, които бихме получили и издръжката на които ние с една машина изчисляваме колко са стрували, и т. н. — една смъртка, която прилича на смъртката на оная жена в Баснята, която като отивала да продава яйцата на пазара, казвала си, че, като ги продаде, ще си купи прасе, това прасе ще й даде още прасенца и т. н. (Смех) и през туй време се спънала, яйцата паднали, счупили се и всичко пропаднало. Такава е и вашата смъртка. Не може така да се говори.

Г-да! По тая работа нееднократно са водени преговори, нееднократно българското правителство е повдигало тия въпроси, но разрешението им е било все отрицателно. Аз ви казвам, че България нямаше възможност нито да тегли германците в съд, нито пък имаше гаранция, че ако ги тегли под съд, ще добие каквото и да е резултат. Защо ще приказваме за тази работа?

Аз се връщам на моята мисъл: защо са приели другите държави тия спогодби, защо в другите държави се е застанало на едно по-високо становище? Застанало се е затуй, защото спогодбата в Хага отговаря на една международна необходимост. Ние не сме я предизвикали специално, но ние не можехме да бъдем настрана от нея. Ние не можехме след това, което е говорено тук, в Народното събрание, да се върнем без спогодба. А си представяме, ако бихме се върнали тук за един момент и кажем: отказваме, не щем, ние обесваме България на чл. 122, на спогодбата на Стамбулски и от там нататък ще се разправяме в течение на 10 години, всяка година по няколко пъти било за отлагане, било за намаление, било за скотиране на нкой бонус и т. н., как бихте ни посрещали вие, г. г. опозиционери? Ще кажете: „Защо тръгнахте, какво направихте? Очевидно вие сте негодни, очевидно, че нищо не сте променили, очевидно, че вие оставате при същото положение“ и т. н.

Министър А. Буров: И кога ще наменим политически по-добър случай?

Министър В. Моллов: Кога ще наменим по-добър международен ареопаг, който да вникне в нашите нужди, кой да ни облекчи, който да ни помогне? Всичко това щеше да бъде казано, с всичко това щяхте да тръгнете по села, по кръчми и по мегдани да пресъждате: „Ето негодното правителство!“ Тогава не знам дали щяхте да поддържате тезата на националния блок, след като ви прочетох тезата на Стамбулски, че историческите събития се разрешават без национален блок, а с цепеница. (Смех)

Г. Марков (з. в): Не ти ржкоплъскаха. Не върват.

Министър В. Моллов: Г. г. народни представители! Няма да се връщаме на чл. 122. По него вече се дадох изчерпателни обяснения. В комисията по Министерството на външните работи се повдигна от г. Мушанов въпрос за арбитражния съд, който той тук отново повдигна.

Аз съжалявам, че г. Мушанов беше пропуснал един текст от спогодбата ни с Ромъния, която е интегрална част от Хагската спогодба, следователно всичките стипулации се прилагат към нея. Но в ромънската спогодба има предвиден един специален арбитраж, който е съвършено отделен. Значи и в туй отношение сме наясно.

Н. Мушанов (д): Тоя арбитраж е за специални въпроси

Министър В. Моллов: Аз обясних тоя въпрос и дълга пак да го обясня. Арбитражът, който е предвиден в спогодбата ни с Ромъния, ни препраща към конвенцията с Германия само по отношение на процедурата — аз дължа да заявя това.

Министър А. Буров: За състава на съда.

Министър В. Моллов: За процедурата — на какъв език и как ще се подават мемоарите, кой ще пледира, какви адвокати ще има, кой ще има право и пр. Тоя анекс към германската конвенция не съдържа онзи части, които се намират в самата конвенция с Германия, които засягат въпроса за правата на силите-кредиторки, ако Германия не изпълни нкой стипулация на конвенцията, подписана с другите сили, да запазят своята свобода на действие. Аз няма да влизам в коментарии, как трябва да се разбира този израз „свобода на действие“. Нека германците да отстояват своите разбирания, ние нямаме нищо против това, тъй да се обясняват приятелски, както е било в последно време, с своите противници и по този въпрос. Но такава свобода на действие не е запазена, не се споменава, изключена е от конвенцията, която ние подписахме. Следователно, с туй и другият въпрос, който е бил повдиган, въпросът за санкциите, тук трябва да бъде също така осветлен. В нашата спогодба никакви санкции не се предвиждат. Аз съм длъжен да изтъкна, че след като санкцията, предвидена в чл. 131 от договора за мир, е паднала — правото да се събират данъци — сега пада и другата по чл. 132, която се заключава в общ секвестър върху всичките ни данъци, всичките имоти и ресурси на България. В това число, ако щете, и знаменитият въпрос за Пернишката мина влиза тук. Окончателно България се освобождава от този общ залог и може да диша свободно. (Ржкоплъскания от сговористите) И, следователно, падат тия санкции по договора за мир, други не се предвиждат.

Аз пак се питам, къде са новите задължения, които ние сме били поели в тежест на България? Отоманският ли дълг, който съществува, спогодбата ли с Ромъния, която се основава на Ньойския договор — защото резултатът от секвестъра на известни имоти и пр. също тъй може да бъде употребен за покритие на репарациите, което е предвидено в чл. 176, буква „б“ от Ньойския договор. Какво друго задължение ние сме поели? Чл. 141, който също се споменава, остава в сила в наша полза. Би трябвало да бъдат платени 16 милиона златни франка от България, ако той би бил отменен. Следователно, в всички страни, като преценим въпроса, като поставим на везни отстъпките, които ние трябваше да направим било за една фраза, било в нкой текст или да приемем нкой искания, както е искането, за което вестниците пак разржбиха вчера или за вчера: „Ето едно ново несъобщено задължение на България за 8.000 английски лири“, които са окончателната, последната ликвидационна сума за ликвидиране на Междусъюзнишката комисия. Аз при гледането на бюджета тук ще ви съобща цифрите, които сме платили — сега нямам възможност да го направя — обаче 200—300 хиляди златни франка ние плащаме годишно за издръжка на тия институти. Сега тъй ще бъдат намалени в нашия държавен бюджет. Тази комисия, която има да прехвърля, да прави, да струва, ще ликвидира тези въпроси; освобождава се окончателно държавният бюджет от нея.

Има последен въпрос, който още не е уреден окончателно — Банката за международни уредения се създаде с мажнотии. Участието на определени държави, на много емисии банки, издаване акции и т. н. се определят в устава на банката. Съ нея ще имаме в бъдеще договорни отношения. И в договора, който ще трябва да сключваме, ще трябва да предвидим условията, които да запазят нашите права и интереси. Ами ние успяхме даже малки работи да уредим в полза на България. Сумите, които внасяме в Народната банка по смърт репарации, се прехвърлят в края на всяко шестмесечие.

Отъ конвенциите на другите държави е помесечно. Ако вземете да изчислявате това банково прехвърляне, какво представлява това въ въпроса, вие ще разберете, че и тук по тази малка работа е имало борба. Българската делегация е успяла, както тя успя и по въпроса за залозите, които само при едно намаление 150% да бъдат допълвани, да прокара това въ единъ текстъ, благоприятно за България становище.

Азъ ви изтъкнахъ малките страни на тази спогодба, но всичките заедно показватъ, че по всички е била водена борба, борба лоялна, коректна, при която противникътъ е също така съзнавалъ, че има работа съ лица, които сж защищавали до последна стъпка интересите на своята страна, своите разбирания и които нѣма да отстъпятъ, ако сж убедени, че това, което се предлага, е абсолютно, окончателно неприемливо. Мислите ли вие, че всичко би могло да бъде добито при такава борба; че тази борба е била недостатъчна, че вие имате илюзията, че можеше нѣщо повече да бъде постигнато? Не, г-да! Тѣзи спогодби въ Хага се намиратъ въ една взаимна връзка, въ една зависимостъ една отъ друга. Има уреждания, които ние не можемъ да измѣнимъ и между другите кредитори. Има уреждания, които се основаватъ на междусъюзнически задължения, които ние не можемъ да премахнемъ, защото сж гласувани и съществуватъ. При това положение ние се мъчихме да издействуваме възможните облекчения и нашето убеждение е, че ние сме постигнали отличенъ резултатъ. И азъ мисля, че българското обществено мнение съзнава това; съзнава го даже чрезъ онова, което въ двете комисии г. Калоянъ Маноловъ каза: „Ние признаваме, че това е облекчение, но това, което ни тежи, то е стопанската криза“.

Г. г. народни представители! Времето е напреднало, позволете ми въ този случай да не се спирамъ върху въпроса за стопанската криза и да ви кажа, че той е предметъ на постоянни грижи на правителството, което въ непродължително време ще посочи онова, което то, като представителъ на държавата, като държава, може въ този случай да предприеме. И нека ми бъде позволено да задържа правото си за следъ едно непродължително време, когато внеса бюджетите на държавата, да се спра по-подробно, съ цифри, съ аргументи и съ данни, както върху причините на стопанската криза, така и върху нейния размѣръ, начина на нейното цѣрене и т. н. Азъ отсега още съмъ въ непрекъснатъ контактъ съ мѣродавните фактори и отъ индустрията, и отъ търговията, и отъ земледелието, за да мога да намѣря пътищата и начините, по които днесъ да внесемъ известно облекчение, да разрешимъ известни въпроси и — даже такъвъ единъ експлоатиранъ и тѣсенъ въпросъ, какъвто е въносътъ на жито отъ съседното кралство, и по него да намѣримъ едно разрешение, което да бъде въ интересите на българското стопанство и главно на българските производители-земледѣлци.

Г. г. народни представители! Съ това азъ привършвамъ. Може би не съмъ отговорилъ на всички възражения, които се направиха, и на всички аргументи, но съмтамъ, че съмъ отговорилъ на съществено. И азъ имамъ съзнанието, че каузата на България по репарационния въпросъ е била спечелена. Азъ имамъ убеждението, че сътрудничеството, което съществуваше между българското обществено мнение и делегацията, е също така помогнало за разрешаването на тѣзи въпроси. Азъ съмъ още повече убеденъ, че взаимната, колективната работа на правителства и на делегация, специално на г. министър-председателя, който винаги е билъ на шрекъ при разрешаването на този въпросъ, и подкрепата, която сме чувствували отъ страна на нашите другари отъ болшинството, е помогнала значително за правилното разрешение на този въпросъ. Засега той е разрешенъ. България е облекчена, въ кръга на възможността. Дано на бъдещето, на по-близкото бъдеще бъде писано и България да жъне подобни успѣхи и постепенно все повече и повече да се освобождава отъ кошмара на тежкото минало, въ който, тя бѣше тикната противъ своята воля, противъ своето разбиране.

България има вѣрата и силата, има убеждението, че въ бъдеще тя има да постига успѣхи; че тя има една общо-установена, призната миролюбива политика; че тя е оценена отъ всички държави на западъ като елементъ на миръ, на успокоение, на сигурностъ.

Да продължимъ, г-да, тази политика! Да имаме ние, отъ болшинството, това удовлетворение и въ близко бъдеще да постигнемъ още по-големи успѣхи, защото нашето разбиране, нашето убеждение е, че ние трѣбва да посветимъ нашите сили съ още по-големо самопожертвование за установяването на България като една окончателно стабилизирана, миролюбива, културна държава, държава на правенъ редъ. А моето разбиране е, че Демократиче-

скиятъ сговоръ, въ последните години, отъ 1923 г. насамъ, въ тая областъ е извършилъ едни, нѣма да кажа епохални, но исторически дѣла, и че той е убеденъ, че е призванъ да продължи въ този пътъ, и нѣма да спре. (Бурни и продължителни ржкоплѣскания отъ сговористите)

Председателствуващъ А. Христовъ: Има думата г. министър-председателъ.

Отъ лѣвицата: Много стана.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Г. г. народни представители! Нѣма да ви отегчавамъ — както знаете, азъ съмъ кратъкъ въ говора си — толкова повече, че моите другари, които много добре си познаватъ задачата, ви я изложиха вече тѣй ясно.

При разискванията по тази спогодба повдигна се другъ единъ въпросъ, който за мене е много по-голямъ, отколкото въпросътъ за всички репарации, каквито и названия да иматъ тѣ, взети вкупомъ. То е въпросътъ за националното единение, за общонародното сътрудничество въ лицето на всички по-видни хора въ нашия общественъ и политически животъ.

Г-да! Обичамъ да вѣрвамъ, никой не е забравилъ близкото минало, и всѣки, който си го спомни, не може да откаже, че всички тѣзи, които седатъ отсамъ (Сочи дѣсницата), не сж измѣнили на това разбиране, поне отъ 1918 г. насамъ. А дали онѣзи, които седатъ отатѣкъ (Сочи лѣвицата), не сж му измѣнили, това нека тѣ отговорятъ.

Н. Мушановъ (д): Г. Ляпчевъ! Посочете натамъ — земледѣлицѣ.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Г. Мушановъ! Ще дойда и до това. — Ние не сме измѣнили и нѣма да измѣнимъ на разбиранията си, защото имаме съзнанието на онзи голѣмъ дългъ, който трѣбва да стои надъ всѣкакви партизански, дори надъ всѣкакви партийни разбирания, който днесъ и за дълго време още ще се налага на българския държавникъ, за да може българската държава да се измъкне отъ онѣзи тежоби, които и наложиха войните, катастрофите. Ние ще следваме тази политика.

Х. Калайджиевъ (раб): Политиката на погромите.

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни)

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Отде иде политиката на погромите, не искамъ да изброявамъ, но въ всѣки случай не отъ насъ.

Х. Калайджиевъ (раб): Отъ всички васъ.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Това го говори г. Калайджиевъ. Отговоръ му давамъ съ назоваването на името му. (Смѣхъ всрѣдъ сговористите)

Специално по репарационния въпросъ, ние не сме избѣгвали да даваме всички освѣтления. Министърътъ на финансите току-що ви ги припомни. Обаче ние не сме считали за потрѣбно да сваляме правителства отъ страхъ предъ една задача, разрешаването на която за насъ бѣ ясно. Това е нашъ дългъ. Иначе, бихте ни обвинили още на другия день въ дезертьорство, въ малодушие, въ невежество и каквото щете, а ние имаме претенцията да познаваме въпроса поне толкова, колкото господата отатѣкъ. (Сочи лѣвицата)

Дали е било умѣстно или не е било умѣстно да се ангажира по този въпросъ всичко, което може да състави кабинетъ въ България, това се разясни отъ г. Бурова. Азъ имамъ да прибавя само, че имаше моменти много сериозни, въ които днешното правителство щѣше да си върви по този въпросъ, и не само по съобщения отъ тукъ, а и отъ тамъ, отъ Хага.

Тукъ се говори за спогодбата и се разясни, че сме успѣли да намалимъ задълженията си. Заяви се толкова явнѣ, че не сме поели никакво ново задължение. А имаше сериозни искания да поемемъ нови задължения, както други сж поели такива. Азъ ще ги назова.

Спогодбата Кафандарисъ—Молловъ.

Министъръ В. Молловъ: Да се откажемъ отъ нея.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Да се откажемъ отъ нея, или да прихванемъ туй, което имаме да даваме за репарации, срещу онова, което имаме да получаваме като салдо. Ами това бѣше една сериозна работа.

Министър А. Буровъ: Първоначално искаха даже да се откажем от нея безъ прихващане.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Второ, съ неликвидирани дѣла отъ междусъюзническата комисия — 6.000 на брой — защото сѣ просрочени не само по отношение на смѣнената комисия, а изобщо, да заявимъ, че тѣзи искове сѣ анулирани. Ние щѣхме да си вървимъ. Нѣмаше да приемемъ това. Защо? Защото имавме правдата на наша страна. Но ако имаше да се извърши нѣкаква такава несправедливостъ, нашъ дългъ бѣше да направимъ протестъ, и ние щѣхме да го направимъ безъ да се колебаемъ, и тѣзи господа, които толкова много бързатъ да заематъ нашитѣ мѣста, щѣха да иматъ възможностъ да ги заематъ.

Министър В. Молловъ: И да издействуватъ!

Г. Чернооковъ (д. сг): Тѣ сега си казватъ: „Защо не ви натиснаха повече, та да паднете!“ (Смѣхъ всрѣдъ сговориститѣ)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни)

Министър-председател А. Ляпчевъ: Не знамъ какво си казватъ, но фактитъ сѣ тѣзи. Въ лицето на нашитѣ делегати ние успѣхме — безъ да става нужда да се отива до такива крайности — да отстранимъ всичко онова, което имаше характеръ на ново задължение. Ни едно такова нѣма. Ние успѣхме да намалимъ, въ кръга на възможността, всичко онова, което бѣше вече съществуващо задължение.

Доволни ли сме? Азъ ви заявихъ единъ пътъ, че ако нашитѣ делегати се върнатъ отъ тамъ съ единъ протоколъ, споредъ който да бѣдемъ освободени да плащаме каквото и да е, знамъ, че ще има нѣкой, който да бѣде недоволенъ. Защото примѣритъ сѣ близки. Да. вземемъ измежду голѣмитѣ въпроси, които се решаватъ отъ 6—7 години насамъ, който щете. По кой въпросъ почитаемата лѣвица е могла да бѣде доволна — не, но да остане върна на това, което е казвала по-рано?

Г. Марковъ (з. в): По много въпроси.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Напр., Дисконто, страшно Дисконто! Броени пари отъ Дисконто — 120 милиона французки франка; броени други пари — 150 милиона французки франка. Вторитѣ били зачеркнати, защото това било презъ време на войната; първитѣ преди войната — добре — съ лихви такива и други. Никаква лихва нѣма дадена отъ наша страна. Борихме се въз основа на данни и на документи, и на право. Въ тази — азъ ще я нарека — епическа, титаническа борба ние бѣхме спъвани отъ почитаемата опозиция, съзнателно или несъзнателно. Ние бѣхме клеветени, че имаме тайни задължения, че сме се съгласили да правимъ арбитражъ съ Дисконто и т. н., ще опростимъ България.

Н. Мушановъ (д): Вие самички го казвахте.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Вие не приехте — казваха ни едни — да платимъ 40 милиона златни франка, ще платимъ 80 милиона. Вашитѣ страхове за арбитражъ имаха основание въ съзнанието ви, че, ако се отиде до арбитражъ, кой знае каква голѣма цифра ще се сложи на гърба ни.

Г. Марковъ (з. в): Значи, това ви е помогнало, не ви е попрѣчило.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Азъ го знамъ, защото съмъ го изпиталъ на гърба си. Благодаримъ за такава помощ. — Когато се видѣ, че ще платимъ само 17 милиона франка, и то въ продължение на 15 години, безъ лихва — което прави около 13¼ милиона франка — съобщихъ това на едного отъ господа по случай такъвъ, че получишъ телеграмата въ негово присѣствие. — „Съ дветѣ рѣце ще гласувамъ“. Не се обади да гласува, има тази съобразителностъ, но другаритѣ му държаха речи огънъ и жупелъ, една частъ отъ които сега се приповтори. „Защо не вземахте вземанията ни отъ Германия?“

Н. Мушановъ (д): Цената на спогодбата съ Дисконто не е това, какво ще плащаме срещу аванса, който сме вземали. Казали сме ви отъ трибуната, че каквото сме взели, трѣбва да го плащаме. Цената бѣше въ опрощаването на всички авоари, които имавме спрямо Дисконто и спрямо Райхсбанкъ. Недейте се прави на ахмакъ.

Министър В. Молловъ: Народната банка ги изтегли.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Трѣбва да кажа две думи за тѣзи авоари, защото надъ всички въртели — извинете за думата — адвокатски има въпросъ на справедливостъ. Какво бѣха въ сѣщностъ тѣзи наши авоари въ Германия?

Н. Мушановъ (д): Справедливостъ!

Министър В. Молловъ: Изтеглени сѣ съ благодарствено писмо.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Германското правителство внесло презъ Райхсбанкъ 1 милиардъ и 350 милиона златни франка на хартия. То успѣло да измъкне отъ насъ презъ 1917 г. за 240 милиона златни франка съкровищни бонове и 90 милиона банкноти, всичко 330 милиона. Намалѣва се нашиятъ дългъ съ 330 милиона, и остава да дължимъ 1 милиардъ и 20 милиона, които отъ Райхсбанкъ сѣ били прехвърлени въ Дисконто, по заповѣдъ на българското правителство, като била завѣрена смѣтката на Българската народна банка въ Дисконто а задължена смѣтката на българската държава предъ Reichsschatzamt въ Берлинъ.

Г. Чернооковъ (д. сг): Кое е то?

Министър-председател А. Ляпчевъ: Германското финансово министерство.

Министър В. Молловъ: Германското съкровище.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Това е нашето вземане отъ тамъ. Азъ нѣма да влизамъ въ подробности, какъ Народната банка — както дълго се е разправяло — докато дойдѣ да се разреши въпросътъ на Дисконто, разрешила всичко и взела всичко.

Г. Чернооковъ (д. сг): И благодарила!

Министър-председател А. Ляпчевъ: И благодарила. Да престанемъ съ тѣзи нѣща, защото тѣ не ни правятъ честъ.

Н. Мушановъ (д): Недейте инцидентно повдига въпроси, които се дебатираха на времето си. Всѣки си има вече убеждение по тѣзи въпроси. Недейте прави демагогия.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Азъ нѣмаше да повдигамъ тѣзи въпроси, но по тѣхъ говорятъ хора, които не ги познаватъ. Трѣбва да бѣдете по-внимателни.

Н. Мушановъ (д): Азъ зная, че сте щедъръ по характеръ. Оставете вашата лична щедростъ, че сте готови да отстъпите управлението. Но признайте, че и ония, които се борятъ срещу васъ, сѣ искрени и че желаятъ да пазятъ интереситѣ на държавата и недейте дава партизанска подкладка на тия разисквания. Недейте говори, че всичко, което изнасяме, има партизанска подкладка.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Колчемъ сме били заедно, тѣй се случваше по него време, че азъ уреждахъ тѣзи въпроси. И имайте довѣрие, че и сега, когато сме на различни страни, пакъ ще си изпълня дълга.

Н. Мушановъ (д): Кои въпроси?

Министър-председател А. Ляпчевъ: Финансовитѣ въпроси.

Н. Мушановъ (д): Когато се уреждаше въпросътъ за източнитѣ желѣзници, ако бѣхме оставили всичко на тебе, не знамъ какво щѣхме да платимъ. Два пъти те викахме отъ Цариградъ, да ти теглимъ юздитѣ. Ако бѣхме те оставили да бѣдешъ щедъръ, не знамъ къде щѣше да ни завлѣчешъ.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Азъ вчера Ви казахъ, че имамъ търпението да мълча.

Н. Мушановъ (д): И азъ имамъ търпение.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Иначе, най-напредъ ще оспоря дневника ти, не само паметта ти. Никои не ме е връщалъ отъ Цариградъ, а се върнахъ само веднѣжъ, когато се преустановиха преговоритѣ, и то по моя планъ.

Г. г. народни представители! Тъзи дребнави партизански разправи нѣма да ни отклонятъ отъ нашето разбиране всѣкога и особено сега, че трѣбва да търсимъ общитѣ усилия на всички българи въ разреждането на голѣмитѣ въпроси. Ние не сме ги изключвали. И ако е имало отклонения отъ това, то не сѣ правени отъ лицата на тази страна — на дѣсницата днесъ. А какво да кажемъ ние за почитаемиѣ господа, които заематъ крайната частъ на лѣвицата?

Н. Мушановъ (д.): Значи, съ насъ се свърши — берекятъ версинъ!

И. п. Янчевъ (з. в): Трѣбваше наредъ по групитѣ да почнете.

А. Радоловъ (з. в): Кажете нѣщо по процеса на Деклозиера — какво стана съ дѣлата?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Всички преследвания, всички вандалщини, това, което г. министърътъ на финанситѣ ви припомни, което и азъ ще приповторя, репарациитѣ г. Стамболийски успѣлъ тѣй или иначе да ги приключи съ онази спогодба. Добре. Издалъ телеграма, . . . (Възбуждения отъ земледѣлцитѣ)

Т. Стоилковъ (д. сг): (Къмъ земледѣлцитѣ) Млъкнете, бе!

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: . . . въ която телеграма разправя какъ щѣло да се плаща: „Сега, казва, 5.000.000, после 10.000.000, после 26.000.000 и после по 43.000.000.“ Добре. Този успѣхъ на какво се дължи?

И. Лѣкарски (д. сг): Телеграмата продължава още.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: (Продължава да чете) „Околийскитѣ началници да предадатъ съдържанието на всички общински кметове. Разгласете между населението най-широко тая радостна за цѣлия български народъ новина. Съобщете му още, че тоя успѣхъ се дължи най-вече на три нѣща: първо, умело водене външната политика на страната презъ цѣлото земледѣлско управление, което ни помира съ великитѣ сили и съ нашитѣ съседи“ . . .

А. Радоловъ (з. в): Не е ли вѣрно?

Т. Стоилковъ (д. сг): (Къмъ земледѣлцитѣ) Чакайте, търпете!

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. г. народни представители! Азъ бихъ могълъ много да говоря тукъ. Достатъчно е да ви спомена за Генуа, за Кръстю Раковски, за Чичеринъ, за Стамболийски и великитѣ сили.

Министъръ А. Буровъ: И мисията на Грозковъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Но хората бѣха свикнали съ тѣхъ да имъ правятъ концесии, да казватъ, че тѣ не разбиратъ отъ тия работи. Затуй нѣма да говоря за външната политика.

Т. Стоилковъ (д. сг): Отъ тогава датира договорътъ за Врангеловата афера.

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звѣни)

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Моля ви се, г-да! (Продължава да чете) „Отстранението отъ политическия животъ на блоковитѣ водачи, които бѣха причина за народнитѣ нещастия и прѣчка за споразумението“. Значи, арестуването на всички и то специално на блоковитѣ. Знаете кои сѣ блоковитѣ водачи — основата на Демократическия сговоръ, конституционниятъ блокъ. Тѣ бѣха опаснитѣ за Стамболийски, затова се искаше тѣхното отстранение, тѣхното унищожение. На това се дължи, казва Стамболийски, успѣхътъ по репарациитѣ, защото той твърдѣше, че нашето унищожение е било нужно на великитѣ сили. (Възбуждения отъ земледѣлцитѣ)

Т. Стоилковъ (д. сг): Млъкнете! И не ви е срамъ още!

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Тая легенда се разнасяше — че великитѣ сили искали нашето унищожение. Е добре, ако имаше лице, което презъ цѣлото време на войната да представлява всички велики сили отъ Съгласението, то бѣше почитаемиятъ тогава генераленъ консулъ и пълномощенъ министъръ на Съединенитѣ щати г. Мърфи.

А ето какъ г. Мърфи оценява този актъ за блоковитѣ водачи — да го чуете сега, за да видите дали това е било нужно да става.

Министъръ А. Буровъ: И полезно.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. Мърфи пише едно писмо до г. Стамболийски.

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: Любовно писмо.

Министъръ В. Молловъ: Да, да, любовно писмо, ама до Стамболийски.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Това писмо е отъ 25 априлъ 1923 г.

И. п. Янчевъ (з. в): Това е частно писмо на Стамболийски, което по-добре е да го не четете.

Отъ сговориститѣ: А-а-а!

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ще го чуете.

И. п. Янчевъ (з. в): Това писмо казва, че сте бъркали въ чужди джобове.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: То е историческо писмо и приятелитѣ на Стамболийски, които правятъ икони отъ образа му, трѣбва да издадатъ всичкитѣ му кореспонденции, защото само съ тѣхъ се доказва истинността на това. (Възбуждения отъ земледѣлцитѣ)

Министъръ В. Молловъ: (Къмъ земледѣлцитѣ) Вие трѣбва да се срамувате отъ това.

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: Но когато почнаха да се публикуватъ кореспонденциитѣ на Стамболийски, арестувахте редактора Кръстю Станчевъ, защото се уплашихте. . .

И. п. Янчевъ (з. в): Когато искате да публикувате едно писмо на Стамболийски, трѣбваше да запазите всички, а не да изгорите ония, които сѣ въ ваша вреда, и да запазите само онѣзи, които го компрометиратъ.

Председателствуващъ А. Христовъ: (Силно звѣни)

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Нито съмъ горилъ, нито съмъ вдигалъ. Азъ ви казвамъ, че това писмо ми е изпратено. Ето и писмото, съ което ми е изпратено.

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: Кой Ви го е изпратилъ?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Който и да е.

И. п. Янчевъ (з. в): Отъ неговата госпожа.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Важно е писмото, не е важно кой ми го е изпратилъ. Това писмо е 2—3 седмици следъ сключването спогодбата отъ 1923 г., съ която се занимаваме. Г. Мърфи, вземайки поводъ отъ това, поздравява г. Стамболийски. Азъ ще ви превода цѣлото писмо и ще го дамъ въ вестницитѣ, понеже тукъ е на френски езикъ. Следъ като го поздравява, казва му, че той знае, какво кабинетътъ на г. Малиновъ и на г. Ляпчевъ — и последниятъ е споменатъ тукъ, да не кажатъ нѣкои, че азъ го прибавямъ — както и другаритѣ на г. Малиновъ въ кабинета сѣ били хора, които сѣ правили само добро, и че той — Мърфи — познавайки тѣхната дейность, моли г. Стамболийски — специално моли го за г. Малиновъ, блокарь; тогава г. Малиновъ бѣше блокарь — да бѣдатъ освободени, като си спомня дори, че когато Стамболийски и Райко Даскаловъ сѣ били въ грозна опасность, Мърфи е ходатайствувалъ предъ Малинова, и Малиновъ ги е спасилъ.

Г. Марковъ (з. в): Има ли доказателства, че Стамболийски е получилъ туй писмо?

Отъ сговориститѣ: А-а-а!

Т. Стоилковъ (д. сг): Пакъ се правишъ на будала. Въ библията е казано, че най-голѣмо нещастие за единъ родителъ е да му се роди синъ глупецъ.

Министъръ В. Молловъ: Мърфи го е написалъ за наше удоволствие!

Министър-председател А. Ляпчев: Г. г. народни представители! Азъ ви казахъ, че г. Мърфи е писалъ това писмо. Може ли да се допусне, че пълномощецът министър на Съединенитѣ щати е писалъ това писмо, а не е успѣлъ да го предаде на Стамболийски? Какъ може да се допуца тази работа? Азъ ви преведохъ това писмо, което ще оставя да се обнародва въ дневника*, за да ви докажа...

(Ето писмото:

„Стокхолмъ, 25 априлъ 1923.

Драгий Господинъ Стамболийски,

„Бѣхъ боленъ и не можахъ по-рано да Ви изкажа поздравления по случай разрешението на репарационния въпросъ — едно разрешение, което, убеденъ съмъ, дава на България нови сили и надежди за бъдещето.

„Новинитѣ около осъждането на кабинета Радославовъ не ме особено закахъриха. Тия хора заслужаваха наказание за нещастията и катастрофата, които докараха въ вашата страна.

„Но що се отнася до г. Малиновъ, до г. Ляпчевъ и до другитѣ членове на Малиновия кабинетъ, случаятъ е различенъ. Тия господа бѣха мои добри приятели, съ които често съмъ спорилъ върху окаяното положение на България. Отъ тия спорове азъ тогава се убедихъ, и съмъ още убеденъ, че да не бѣше присѣствието въ Ромъния на генералъ Макензенъ съ една войска отъ 350 до 400 хиляди души, който бѣше върху България и я подозираще, кабинетътъ на г. Малиновъ би скѣсалъ съ Германия.

„Страхъ съществуваше въ него време и то основателенъ, че единъ опитъ отъ страна на България да скѣса, би повлѣкълъ германската войска презъ Дунава, за да съсипе вашата страна.

„Малиновиятъ кабинетъ може да е правилъ грѣшки — кой не грѣши? — но той се състоеше отъ хора честни, които се борѣха, за да направятъ по възможности най-доброто, въпрѣки най-неблагоприятнитѣ условия, въ които се намираха.

„Загова, драгий Стамболийски, безъ нѣкой отъ тѣхъ да ме е молилъ и безъ да съмъ говорилъ съ ксото и да било, ида да прося отъ Васъ благосклонностъ къмъ тия господа — сѣщо и къмъ моя приятелъ г. Гешовъ — тъй като силно желая, щото и мирътъ, и добрата воля да взематъ връхъ въ България.

„Ваше Превъзходителство, ще ме извините, ако намекна тукъ, че веднѣжъ азъ се отнесохъ до г. Малинова за Васъ и за г. Даскалова, когато бѣхте въ опасностъ. Гласътъ ми бѣ чутъ тогава и г. Малиновъ даде незабавно наставления достатѣчни, за да обезпечатъ Вашата сигурностъ.

„Съ гореща надежда, че Вие ще вземете подъ благосклонно внимание тази моя постѣпка въ полза на казанитѣ господа — съ коесто ще извършите дѣло полезно, вѣрвамъ, за доброто на България — и съ всички благопожелания за Васъ и за вашата страна, честь имамъ да бѣда на Ваше Превъзходителство

Предания — Д. Ж. Мърфи“.)

А. Малиновъ (з. в): А защо не прочетете какво казва единъ чужденецъ, американецъ, за нашето управление?

Министър-председател А. Ляпчевъ: Както виждате, г-да, тази важна причина, поради която, споредъ тѣхъ, се е успѣло да се постигне такова намаление на репарациитѣ, се опровергава отъ тази молба на представителя на Съединенитѣ щати, на познавача на всички наши въпроси презъ войната, на лицето, което осѣтляваше и представяваше съгласенскитѣ държави тукъ.

А. Малиновъ (з. в): И този пътъ ще бѣдете въ минусъ.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Значи, абсолютно никакво основание нѣма да се казва отъ покойния Стамболийски, че, благодарение отстранението отъ политическия животъ на блоковитѣ водачи, които сѣ били причина за народнитѣ нещастия, се е постигнала спогодбата отъ 21 мартъ 1923 г.

С. Златевъ (з. в): Когато презъ 1921 г. Стамболийски отиде въ Генуа, вие устройте митингъ на площадъ „Св. Александъръ Невски“ и говорихте противъ правителството.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Наше съдѣйствие е имало винаги. И тия лица, които оня день се споменаваха, г. Симеонъ Радевъ и покойния Никола Милевъ, преди да

се съгласятъ да отидатъ тамъ, мене ме питаха лично, и азъ ги помолихъ да отидатъ.

С. Златевъ (з. в): Вие устройте митингъ на площадъ „Александъръ Невски“ да говорите противъ правителството.

К. Муравиевъ (з. в): Г. Ляпчевъ! Азъ си спомнямъ, че е получено такова писмо, и азъ съмъ го превеждалъ. И ако говори така, напр., единъ съръ Едуардъ Боилъ, то е само актъ на вежливостъ и човѣщина. Такива писма и телеграми и то много повече и съ много по-важно съдържание е получавало управлението следъ 9 юний. А обяснението на г. Стамболийски какво е? Че спогодбата отъ 1923 г., която преди всичко не сме смѣтали, че е окончателна и пълна, е единъ етапъ — което мислѣхъ, че и вие ще кажете за сегашната спогодба — и се дължи между другото на следното: че хората на предивоезната и на военната епохи излѣзоха отъ сцената; че както въ Германия, както въ Унгария, така и навсѣкжде излѣзе нова политика, излѣзоха нови хора, хора на мира.

Т. Стоилковъ (д. сг): Излѣзе на предна линия Бела Кунъ

К. Муравиевъ (з. в): И ако ние сега казваме, че нѣмате пълненъ успѣхъ, то е, защото между хората, които третираха съ представителитѣ на Съгласението, имаше единъ отъ авторитѣ на 16 юний, и че тукъ (Сочи дѣсницата) има маса хора, които водиха презъ войната една крайно германofilска политика. Ето, казвамъ, тѣзи работи погрѣчиха на днешното правителство да има пълненъ успѣхъ. Това е смисълътъ на нашето обяснение. (Ржкоплѣскания отъ земледѣлцитѣ)

Министър-председател А. Ляпчевъ: Г. г. народни представители! Сега си каза думата и г. Муравиевъ, обаче текстътъ е ясенъ: блоковитѣ водачи сѣ злото, трѣбва да се унищожатъ, и благодарение на тѣхното затваряне се успѣло нѣщо за репарациитѣ. А писмото на най-голѣмия познавачъ на този въпросъ напълно ги опровергава.

Сега има още една трета причина, която ви интересува васъ (Къмъ земледѣлцитѣ) — понеже е ваша домашна работа: (Чете) „За преустройството на земледѣлския министерски кабинетъ, който създаде едно силно и деятелно чисто земледѣлско правителство — № 3201, 21 мартъ 1923 г., подписахъ Стамболийски“. Значи, щомъ като покойниятъ Калъчевъ даде своя духъ вътре, Земледѣлскитѣ съюзъ е напредналъ съ гигантски крачки напредъ!

Г. г. народни представители! Има и другъ единъ цитатъ, въ който се говори за цепеницата — тѣй много известна — че тя била спасението. Тукъ, въ Народното събрание, е казано следното: (Чете) „Вие виждате вече, че нашия левъ — следъ приключване на репарациитѣ — проявява бѣрза тенденция за качване, и вие знаете откога — отъ великитѣ политически вътрешни събития въ Търново“ (Позоръ!) Оттогава се качва левътъ! — „И азъ едно време казахъ: да живѣе цепеницата!“

В. Драгановъ (з. в): Не е вѣрно.

Отъ сговориститѣ: Позоръ! (Възражения)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни)

Министър-председател А. Ляпчевъ: Азъ си позволихъ да ви отнема малко времето, спирайки се на това тѣй тъмно минало, не защото искамъ да събуждамъ вражди и да поддържамъ ненавистъ, а защото на сложения въпросъ за разбирателство трѣбва да посочимъ и онова, което се само изключва отъ всѣкакво разбирателство.

Г. Василевъ (д. сг): Съвършено вѣрно.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Тамъ е въпросътъ, защото докогато има хора, които да се кланятъ като предъ идолъ на такива герои, тия хора не могатъ да бѣдатъ годни за едно сътрудничество въ управлението. (Бурни ржкоплѣскания отъ сговориститѣ) Това е то голѣмата истина. Земледѣлци, Земледѣлски народенъ съюзъ и пр. — тѣ сѣ по-стари отъ покойния Стамболийски, тѣ сѣ преди него. Между тѣхъ има добри хора, но онова, което се налага, то е: трѣбва да престанатъ съ такива кумири, а докогато ги зачитатъ, тѣ сѣ на лошъ пътъ, не сѣ полезни нито за себе си, нито за страната. (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Г. Марковъ (з. в): Вие не можете да разберете едно нѣщо: кумиръ не се създава така и не се унищожава

така — кумиръ се създава самъ. И да искате да униожите единъ кумиръ, не можете да го униожите. Всѣки има грѣхове, може би и Стамболийски има грѣхове, но той се създаде следъ като умрѣ.

С. Мошановъ (д. сг): Най-напредъ, бай Георги, ти ще пострадашъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. г. народни представители! По голѣмия репарационенъ въпросъ азъ ще си позволя да кажа, че той не се ограничава само въ тѣсната смисълъ на думата „репарации“. Подъ репарации азъ разбирамъ всичко онова, което излиза отъ българското държавно съкровище, което е изсмукано отъ потѣта на българския народъ, за да покрива разходи, свързани съ задълженията по договора за миръ. Въ изтеклия години, особено отъ 1923 г. насамъ — защото оттогава започнаха плащанията и по репарации, и по окупация, и по всевъзможни други плащания — ние сме успѣли да разрешимъ всички въпроси, свързани съ финансовитѣ и стопански тежки по договора за миръ. Вие често тукъ сте си служили съ обиди, че ние ликвидираме, че ние сме ликвидатори и че все съ това се занимаваме. Да, защото туй положение трѣбваше да се ликвидира и ние го ликвидирахме въ всички направления.

И. п. Янчевъ (з. в): Не остава нищо друго, освенъ да си отидете вече.

Т. Стоилковъ (д. сг) Рано е!

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Всѣки, който е мислилъ върху тия въпроси следъ сключването на договора за мира — азъ бѣхъ запознатъ и съ проекта за договора за миръ — той се ужасяваше тогава, защото надъ единъ милиардъ златни довоенни лева се предлагаше да дадемъ само по арбитражнитѣ дѣла! А днесъ почти всички тѣ сж ликвидирани. Вие чухте сега за ликвидацията на арбитражитѣ съ Италия, която сега се привършва само съ заплащане отъ наша страна на стотина-двесте хиляди италиански лирети, и то по-скоро за изплащане разноснитѣ по службата, отколкото за даване обезщетения. Всичкото това е едно очистване на пѣтя за едно по-нататъшно разумно действие. Отсега нататъкъ българскиятъ държавникъ, който и да е той, ще има свободата да бѣде господарь на своето положение въ кръга, разбира се, на тия задължения. Азъ нѣма да ви ги чета какви сж тѣ, но все пакъ тѣй, както тѣ сж сложени — подъ задължения разбирамъ всички задължения, не само тѣзи, които ви се четатъ по спогодбата — сж задължения, които надѣвамъ се да можемъ било съобразно нашитѣ платежни сили да ги покриваме, било при случай на нужда да бѣдемъ улеснявани, било, ще кажа азъ, следъ години да можемъ да добиемъ облекчения отъ чисто борсово естество.

Министъръ А. Буровъ: Чрезъ конверсии.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ние имаме заеми, по които плащаме лихви 7—7½%. Азъ смѣтамъ, че това следъ нѣколко години ще се намали и ще се даде възможностъ, въ връзка съ други интереси, да може да се конвертиратъ тия наши задължения и да станатъ по-износни. Значи, и тамъ ще има облекчения, тѣ ще дойдатъ. Значи, по единъ начинъ чисто стопански, безъ сътресения, ние ще можемъ да вървимъ напредъ.

Тукъ се повдигна въпросътъ за заемитѣ. Да ако тия заеми не бѣха сключени, покрай онова, което се каза, азъ ще припомня, че ние не бихме могли съ 800 милиона лева да подпомогнемъ възстановяването на пострадалитѣ отъ земетресението мѣста. Тия заеми до стотинка сж били употребени за направа на болници, мостове, училища и т. н. Тѣ бѣха употребени по единъ начинъ такъвъ, че, слава Богу, ето втора година вече и никой не смѣе да изкаже никакво подозрение. (Ржкоплѣскания отъ сговорститѣ) Това, бихъ желалъ да зная, въ анализъ на българския животъ кога е сѣществувало?

Другиятъ заемъ — за бѣжанцитѣ, отъ който само милиардъ и 400 милиона се отдѣлятъ за бѣжанцитѣ. Има ли нужда да ви чета всичко? Ще дойде редъ да ви се чете, но азъ ще ви припомня още веднѣжъ, че сж придобити 230 хиляди декара земя за бѣжанцитѣ; всѣки единъ декаръ дава най-малко 300 л. наемъ и 1.000 л. чистъ доходъ на тоя, който би го работилъ. Построени сж 100 км. нормални желѣзници. Направете смѣтка само на тия две пера, оставете всичко друго, и тогава кажете, дали тоя заемъ е отъ полза или не. Кой другъ заемъ е билъ употребенъ така разумно за стопанското развитие на страната? Ами

нашитѣ дунавски блатата, които отъ освобождението до днесъ чакаха, чакаха да дойде нѣкой, за да ги пресуши и да ги превърне въ една благодатна почва, да ги приспособи за трудещия се народъ? — Едвамъ сега тѣ се превръщатъ въ работна земя. Вие често пѣти си позволявате да говорите за безгрижието на правителството. Азъ бихъ могълъ тукъ да ви чета нѣкои нѣща, за да видите дали това правителство е наистина безгрижно.

С. Стефановъ (д): (Смѣе се).

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. Стефановъ! Вие се смѣтете! Азъ не съмъ спалъ, за да спася Софийската банка, и не нея, а 4.500 дребни вложители, които безъ моята намѣса не знамъ какво щѣха да правятъ!

А. Радоловъ (з. в): Кажете нѣщо за Търговската банка!

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Да, и за нея ще кажа!

Министъръ В. Молловъ: (Къмъ А. Радоловъ) А Вие пъкъ кажете за Синдикалната централа! Ама цепеничари самъ отъ цепеница разбиратъ, отъ нищо друго не разбиратъ.

Т. Стоилковъ (д. сг): (Къмъ земледѣлцитѣ) Кой изляе 8-тѣ милиона лева на Синдикалната централа, нали вие — все отборъ юнаци? (Глъчка)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни)

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Азъ ще ви кажа едно нѣщо. Земледѣлската банка, която е майка на земедѣлца, на 31 декемврий 1922 г. — значи, почти въ края на тѣхното (Сочи земледѣлцитѣ) управление — е имала пласментъ 978.781.269 л. Какъ е могла тя на 31 декемврий 1929 г. да има пласментъ 4.162.559.890 л.? Кажете, какъ е могло това да стане? (Възражения отъ земледѣлцитѣ)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни)

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Това вследствие на безгрижието на Демократическия сговоръ ли е?

Ц. Стоянчевъ (з. в): Въ по-голѣмата си частъ това сж заеми, които се връщатъ днесъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Азъ нѣма да ви изброявамъ едно по едно всички пера. Станаха нещастия въ нашата страна, това, обаче, не повлия на развитието за подпомагане земледѣлското население чрезъ Земедѣлската банка. Ще ви прочета само нѣколко пера, за да видите дали сме се отнасяли ние съ безгрижие къмъ това земедѣлско население.

Най-напредъ имаме законъ отъ 25 септемврий 1926 г. за подпомагане пострадалитѣ отъ природни стихии, чрезъ който сж били отпуснати 100 милиона лева. Следъ туй имаме законъ отъ 26 януарий 1926 г. за подпомагане пострадалитѣ отъ суша земедѣлски стопанства презъ 1927 г. въ околитѣ Пашмаклийска, Горноджумайска, Светиврачка, Берковска, Брѣзничка и др., съ който на около 18.774 стопанства сж били отпуснати кръгло 40 милиона лева. На основание на сѣщия законъ сж били отпуснати на 34.000 стопанства кръгло 138 милиона лева. Имамъ следъ туй законъ отъ 1928 г. за подпомагане пострадалитѣ отъ заснѣжаването стопанства въ северозападнитѣ покрайнини и въ новитѣ земи: Берковско и др. — по този законъ до 1 юний 1929 г. на 9.966 стопанства сж били отпуснати кръгло 50 милиона лева. Съ законъ отъ 1928 г. за пострадалитѣ отъ землетресението е била отпусната — отдѣлно отъ другитѣ суми — една сума отъ 18 милиона лева. Съ постановление отъ 11 юний 1929 г. сж били подпомогнати поради измръзването 6.558 стопанства съ 32 милиона лева кръгло. За доставката на семена и добитѣкъ на горнитѣ стопанства сж били отпуснати 90 милиона лева. Чрезъ кооперациитѣ сж изразходвани за сѣщата цель презъ 1929 г. 38 милиона лева и т. н. Всичко туй безгрижие ли е?

Ц. Табаковъ (зан): А за сръбското жито колко милиона сж отишли?

С. Мошановъ (д. сг): И ти ли плачешъ за скѣпо жито?!

Ц. Табаковъ (зан): Сега ще ви изясня въпроса за скѣпото жито.

М. Дочевъ (д. сг): (Къмъ Ц. Табаковъ) Той не знае кого представлява! (Глъчка)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни)

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Презъ 1929 г. г. г. народни представители, знаете, че една голѣма частъ отъ нашата страна не можа да събере никаква зимна реколта, предъ видъ на което още миналата година презъ зимата се започна едно затѣгане въ продажбата дори на ония храни, които бѣха налице. Закупенитѣ отъ търговци презъ априлъ и май 1929 г. храни не се продадоха, защото чакаха да получатъ цена 8 л. Тогазъ започна да идва сръбското жито — презъ м. м. май и юний. Презъ м. м. май, юний и юлий дойде такова жито около 13.000 тона, или 1.300 вагона отъ известнитѣ вече 5.000 вагона. Менъ тогава се казваше: „Повишете митото“. И азъ се питамъ: щѣхъ ли азъ да бѣда действително добъръ стопанинъ, съ огледъ на всички интереси въ тая страна, ако азъ повдигнѣхъ митото, за да може да се продава житото по 9 л. килограма? Г. Цено Табаковъ! Съгласни ли сте съ това да повдигнѣхъ митото на житото презъ м. м. май и юний 1929 г.?

Ц. Табаковъ (зан): Г. министре! Вие направихте голѣма пакостъ на България, като допустнахте да се внесе жито въ страната тогава, когато хамбаритѣ на българскитѣ селяни сѣ пълни. При тая финансова криза житото стои въ хамбаритѣ, българскитѣ селянини е останалъ безъ грошъ, и съ това се спрѣха занаятитѣ и търговията. Вие много грѣшите, като смѣтате, че носители на стопанския прогресъ сѣ чиновницитѣ, като не схванахте още навремето значението на стопанскитѣ съловии.

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни)

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. г. народни представители! Това е характерно, че единъ божемъ представителъ на занаятчийството отъ глупавъ партизанлъкъ смѣта, че трѣбвало да се обложи житото, та занаятчията да плаща по-скѣпо. Толкова разбралъ! (Смѣхъ върѣдъ сговориститѣ. Глъчка)

Дойде новата реколта на 1928 г. Презъ м. октомврий се почна вносътъ на жито отъ Сърбия, продължи презъ

м. ноемврий, декемврий и презъ януарий той намалѣ. На какво се дължи този вносъ, който започна отъ м. май 1929 г., и който възлиза на знаменититѣ 5.000 вагона, които се оценяватъ на 300.000.000 л.? Причинитѣ не сѣ въ митата; причинитѣ сѣ съвсемъ други. Тамъ има въпросъ на кредитиране, тамъ има въпросъ на липса на житарска организация у насъ — въпроси, които г. министърътъ на финанситѣ ви каза, че ще се засегнатъ при бюджета, и тогава ще видите какъ е сѣщността на въпроса. Защото, ако е въпросъ за защита на житото, то е защитено отъ нашето мито съ 57, респективно 59 ст. на килограмъ, ако е внесено по Дунава. Това не е шега, това е мито на единъ предметъ отъ първа необходимостъ.

Второ. Има единъ въпросъ: цената на нашето жито тѣй ли е ниска днесъ, щото да не може да се продаде тѣ? Тя е отъ 6-25 до 6-70 л. килограмътъ. Азъ приемамъ, че е 6 л. килограмътъ — най-ниската цена. Може ли нѣкой отъ васъ да ми каже, че нѣкой е продалъ житото подъ 6 л. килограмътъ? Азъ приемамъ, че цената е 6 л., което прави 22-5 златни стотинки. Ценитѣ на всички предмети, които земледѣлцитѣ купува — смѣтката е добре направена — не сѣ се увеличили въ този размѣръ, въ който е увеличена цената на житото — отъ 18 стотинки, въ най-добритѣ години, на 22-5 стотинки.

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): Увеличението на другитѣ предмети е по-голѣмо.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Не е вѣрно.

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): Цената на преждата е увеличена 47 пѣти.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Чакайте, азъ ще Ви отговоря. Понеже искате да знаете, азъ съмъ съ преговрилъ за всичко и ще Ви отговоря.

Да вземемъ най-напредъ желѣзото. То е било 23 ст. килограмътъ, пресмѣтнато по днешниятъ коефициентъ на падналата стойностъ на монетата, което е 26-666 кгѣгло, да го речемъ, 27, ще излѣзе, че желѣзото, споредъ следната таблица, не си е увеличило цената, докато пшеницата при 6 л. килограмътъ дава коефициентъ не 27, а 34.

ЦЕНИ И КОЕФИЦИЕНТИ НА УВЕЛИЧЕНИЕ

Години	Желѣзо 1 килограмъ		Соль 1 килограмъ		Памучна прежда 1 килограмъ		Вълнена прежда 1 килограмъ		Гьонъ 1 килограмъ		Захаръ 1 килограмъ		Тютюнъ III качество		Петролъ 1 килограмъ	
	цена	коэффициентъ на увеличение	цена	коэффициентъ на увеличение	цена	коэффициентъ на увеличение	цена	коэффициентъ на увеличение	цена	коэффициентъ на увеличение	цена	коэффициентъ на увеличение	цена	коэффициентъ на увеличение	цена	коэффициентъ на увеличение
1911	6-23	—	0-21	—	3-23	—	6-20	—	4-—	—	1-11	—	1 пакетъ 20 гр. — 0-20	—	0-41	—
1924	6-33	27-52	4-01	19-09	155-23	48-09	252-96	40-80	112-57	28-14	30-05	27-08			8-60	20-98
1925	6-13	26-65	3-31	15-76	172-71	53-47	283-92	45-79	123-90	30-98	26-11	23-52			9-13	22-27
1926	5-89	25-61	3-85	18-33	155-37	48-41	275-49	44-43	125-26	31-32	27-32	24-53			8-71	21-24
1927	5-36	25-48	4-—	19-05	143-05	44-29	248-79	40-12	123-28	30-82	26-95	24-23			8-77	21-39
1928	6-25	27-17	4-31	20-52	149-42	46-26	260-30	41-98	147-47	36-86	27-66	24-92	4-50	22-50	9-64	23-51
1929	6-71	29-17	4-23	20-14	146-83	45-46	263-68	42-53	129-31	32-45	23-67	25-82	4-50	22-50	9-25	22-56

Имаме следъ това солта. Нейната стойностъ е била 21 стотинки. Сега, въ днешни пари, не е 27 пѣти увеличена, а 20 пѣти; значи, подъ коефициента на поскѣпването е. Понеже тукъ често пѣти се говори за солта, че народътъ солъ не може да си купи, да видимъ сега кой е защитава въ този народъ по отношение солта, и кой му е налагалъ данѣци за солта. Сега ще ви прочета на васъ (Къмъ земледѣлцитѣ), защитницитѣ на земледѣлското население, . . . (Възражения отъ земледѣлцитѣ. Глъчка)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни)

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: . . . какъ азъ съмъ се борилъ противъ това. Солта имаше едно мито отъ 1-50 л. на 100 кгр., . . .

Д. Даскаловъ (з. в): Това не е по спогодбата; това е за агитация.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: А, не било по спогодбата! — . . . а после се увеличи на 3 л. Г. Турлаковъ, при председателството на Народното събрание отъ Георги Марковъ, като подпредседателъ, внася законопроектъ за митнишката тарифа, който законопроектъ казва, че солта трѣбва да се облага съ 5 златни лева мито 100-тѣ килограма. Азъ възставамъ тогава противъ това, и мене ми се обяснява, че това трѣбвало да стане заради защитата на Гларусъ въ Бургазъ, понеже държавата печелила по 10% отъ нейното производство.

Министъръ В. Молловъ: Отъ нейната печалба.

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): Сравнявайте съ индекситѣ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. г. народни представители! Азъ припомнямъ тѣзи нѣща, защото вие (Къмъ земледѣлцитѣ) постоянно крещите тукъ за солта,

и човѣкъ не знае какъ да ви посолѣ. (Смѣхъ всрѣдъ сговориститѣ) Това е то истината. (Възражения отъ земеделѣцитѣ)

За памучната прежда. Вмѣсто да бѣде 27 пѣти по-висока цената ѝ, сега тя е 45 пѣти по-висока. Защо е 45 пѣти, отъ мито ли нѣкакво? Не. Памучната прежда има за основа памука. Понеже той е земеделѣско произведение, а всички земеделѣски произведения иматъ по-висока цена, разбира се, и цената на памука е по-висока. Но правителството не е предизвикало увеличението цената на тѣзи предмети.

Вземете захарта. Вмѣсто да бѣде 27 пѣти увеличена цената ѝ, последната е увеличена само 25 пѣти, кръгло.

Вземете тютюна, който държавата облага. Вмѣсто да бѣде най-малко 27 пѣти увеличена цената на третото качество, тя е само 22.5 пѣти увеличена.

Вземете всички данѣци — сега можемъ да говоримъ по това. Кой данѣкъ е увеличенъ повечко, отколкото е билъ по-напредъ? Нито единъ.

Нѣмало грижи за българското стопанство! Азъ нѣма да се простирамъ въ всичката тази областъ, по която толкова много се е приказвало тукъ, а само ви припомямъ.

Х. Калайджиевъ (раб): (Възражава нѣщо)

Т. Стоилковъ (д. сг): И чеката е въ действие!

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Но има единъ другъ фактъ, който е най-поразителенъ: колко жито е оставало на глава за консомация въ българската държава? Подъ жито се разбира и пшеница, ръжъ и царевича. Е добре. Презъ годинитѣ 1907 — 1911 г. е оставало 307 кгр. на глава, на жителъ; презъ 1908—1912 г. — 360 кгр. — най-доброто положение, което е имала България; презъ 1919—1923 — срѣдно 276 кгр. на глава — най-низкото; презъ годинитѣ 1924—1929 — 320 кгр. на глава. Вървимъ напредъ и сме съ надежда да достигнемъ другото.

Ц. Стоянчевъ (з. в): А вносъ има.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: И при все това ни се казва: „Вносъ има“. Да, г. Стоянчевъ, защото не е грѣхъ да искатъ хората да се хранятъ по-добре (Възражения отъ земеделѣцитѣ), а е дългъ да се произвежда повечко, за да могатъ да се хранятъ по-добре. Въ това отношение се работи.

Д. Ивановъ (з. в): (Възражава нѣщо)

К. Маноловъ (зан): Първо. Фактъ е, че на 31 декемврий популярнитѣ банки получили окръжно отъ Централната кооперативна банка, съ което имъ се отнематъ кредититѣ и по силата на това обстоятелство всички популярни банки стегнаха занаятчинѣтъ, за да се запасятъ съ срѣдства, за да могатъ да посрещнатъ дълговетѣ си. Питамъ ви: не е ли причина това, че подиръ измѣнението на законъ за Българската народна банка последната трѣбваше да събере срѣдствата си и да отнеме кредититѣ отъ Централната кооперативна банка и отъ 180 милиона лева да ги намали на 30 милиона лева, и днесъ Кооперативната банка да бѣде въ положение да не може да отговори и на най-малката нужда? Второ, не е ли фактъ, че за да се закрепѣ левѣтъ, излѣзоха отъ обръщение 1 милиардъ лева банкноти? И, трето, докато земеделѣскиятъ кредитъ не се допустне, нѣма да има резултатъ. (Глъчка)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни)

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Първиятъ фактъ е, че азъ веднага следъ 31 декемврий — тукъ имамъ свидетели — на връхъ Коледа съмъ работилъ, и това окръжно на Кооперативната банка се отмени. Така ли е, г. Калоянъ Маноловъ?

К. Маноловъ (зан): Питайте Централната кооперативна банка.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Така е. И нѣщо повечко: даде се възможностъ на популярнитѣ банки — тия, въ които има пласирани надъ два милиарда лева народни спестявания — да иматъ пълната вѣра, че вложителитѣ сж гарантирани.

Друго. Защо се даде туй нареждане отъ Кооперативната банка? То се издаде по вината на самитѣ популярни банки. Защото, който е банкеръ, трѣбва да не злоупотрѣбѣва. А когато отидете дори въ Съюза на популярнитѣ банки, ще видите, че той самиятъ е взелъ мѣрки — преди да се издаде това окръжно, което е резултатъ

на известни нередовности — за да могатъ да се премахнатъ тѣзи нередовности. Да не влизамъ въ подробности.

С. Стефановъ (д): Защо не ги контролирахте по-рано?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. Стефановъ! Защо ти не контролирашъ онѣзи, които ти завлѣкоха милиони? Кажѣ ми, де! Праздни приказки! Щомъ се яви нѣщо, веднага се контролира.

Й. Гавалюговъ (д. сг): Не можете да ги убедите, но да свършимъ и да си вървимъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. г. народни представители! Както виждате, сѣдбата ми е да вземамъ последнѣ думата. Задържахъ ви повечко, отколкото желяхъ.

Съ настоящата спогодба ние се освобождаваме, тъй да се каже, отъ всички ония вериги, които ни бѣха сложени. Но ние има да се освобождаваме и отъ други вериги, които ще ни донасятъ не задължения, а права. Това е новото за мене въ тая спогодба. Отсега нататъкъ, съгласно пакта, който предшества договора за миръ, съгласно разбирането на свѣта, днесъ ние имаме всичкитѣ основания да очакваме всѣки день нови печалби, морални, национални, политически, търговски и всѣкакви други, за преуспѣването на българския народъ. И управлението, въ съзнание на този си дългъ, нѣма да пропусне нито единъ моментъ да не използва онова, което може да бѣде използвано. Азъ имамъ смѣлостта да кажа това, затуй защото съмъ ималъ и дългъ бдително да се отнасямъ спрямо всичко онова, което е засѣгало интереситѣ на държавата.

Народното представителство, когато ще гласува тази спогодба, трѣбва да си даде отговоръ на това — не че е леко за насъ да плащаме тѣзи задължения, не че е постигнато за насъ възможното за намаление на тия наши задължения, но че се открива за насъ възможностъ, правата, които договоритѣ ни даватъ, да се изпълнятъ. (Продължителни и бурни ржкоплѣскания отъ сговориститѣ. Възражения отъ земеделѣцитѣ)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни) Моля, тишина, г-да!

Съобщавамъ ви, г. г. народни представители, че е постѣпило предложение отъ г. Коста Лулчевъ, подписано отъ 10 души народни представители, за поименно гласуване. Съгласно чл. 37 отъ правилника за вътрешния редъ на Народното събрание, че положи на гласуване най-напредъ това предложение.

Който приематъ гласуването да стане поименно, моля, да вдигнатъ ржка. Малцинство, Събранието не приема.

Който приематъ предложението за одобрение на подписанитѣ въ Хага на 20 януарий 1930 г. спогодби относително уреждането на въпроса за българскитѣ репарации и за българскитѣ имоти, секвестирани въ Ромѣния, моля, да вдигнатъ ржка. Мнозинство, Събранието приема. (Продължителни и бурни ржкоплѣскания отъ сговориститѣ) (Вж. прил. Т. II, № 21)

В. Драгановъ (з. в): Нови вериги!

К. Лулчевъ (с. д): Съ ржкоплѣскания се приематъ репарациитѣ!

Председателствуващъ А. Христовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Христо Силяновъ.

Х. Силяновъ (д. сг): Г-да! По въпроса, който бѣ ликвидиранъ съ току-що дадения воть, се разпространяваха между народа, даже и отъ трибуната на Народното събрание, маса заблуждения. Срещу тази отрова, която на широкъ вѣлна се влѣ и продължава да се влива, азъ смѣтамъ, че трѣбва да посочимъ едно противоядие. Като такова азъ предлагамъ да натоваримъ бурото на Народното събрание да отпечати въ отдѣлна брошура всички речи, произнесени отъ г. г. министритѣ...

И. п. Янчевъ (з. в): Сжщо и на опозицията.

Х. Силяновъ (д. сг): ... при разискването по спогодбата, и да се погрижимъ за по-широкото разпространяване на тази брошура между българския народъ. (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ. Възражения отъ лѣвицата) По този начинъ ще изпълнимъ единъ дългъ къмъ истината и ще освѣтимъ фактитѣ, за да бѣдемъ на правъ пѣтъ.

Моля, прочее, Народното събрание да гласува следното предложение: ... (Възражения отъ лѣвицата)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни) Моля, тишина, г-да!

Х. Силяновъ (д. сг): ... Народното събрание да натовари председателството да отпечати въ отделна брошура всички речи, произнесени отъ г. г. министритъ при разискванията по току-що гласуваната спогодба по репарациитъ и да се погрижи за по-широкото разпространение на тази брошура между българския народъ.

Председателствуващъ А. Христовъ: Ще се гласува. Моля, които приематъ направеното предложение (Възражения отъ лъвицата) отъ народния представителъ г. Христо Силяновъ, да вдигнатъ ръка. Мнозинство, Събранието приема. (Ръкоплъскания отъ сговориститъ)

К. Лулчевъ (с. д): Не може бюрото на Камарата да разпространява речи. (Шумъ)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни) Има думата г. министъръ-председателъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. г. народни представители! Азъ смѣтамъ, че ще отговоря на желанието на всички ви, като направя следното предложение: следъ гласуването на спогодбата по репарациитъ да преустановимъ заседанията на Народното събрание до 18 т. м., т. е. до горния вторникъ.

Председателствуващъ А. Христовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Никола Мушановъ.

Н. Мушановъ (д): Г. г. народни представители! Азъ искамъ да отбележа. . .

Отъ сговориститъ: Г. председателю! Гласувайте предложението на г. министъръ-председателя.

Н. Мушановъ (д): Азъ искамъ думата по предложението на г. министъръ-председателя.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Нѣма защо да се говори, защото правителството всѣкога има право да поиска отлагане на заседанията на Народното събрание.

Н. Мушановъ (д): Азъ по това искамъ да се изкажа съ нѣколко думи.

Председателствуващъ А. Христовъ: Имате думата, но нажѣсо.

Н. Мушановъ (д): Никакво общо желание не е изразено тукъ, за да се иска отлагането на заседанията на Народното събрание. Наближаватъ селско-общинскитъ избори, и има наложителна нужда Народното събрание да упражнява контролъ върху дейността на правителството. А вие тѣкмо сега, следъ като ни накарахте да заседаваме нощемъ, а и днесъ, ето до 2 ч., предлагате отлагане на заседанията. Каква нужда диктува това?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Азъ казахъ.

Н. Мушановъ (д): Повелителнитъ нужди на държавата изискватъ да ни по-скоро сезирате съ всички законопроекти за намаление на стопанската криза.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Всичко по реда си.

Н. Мушановъ (д): Имате петъкъ, сѣбота, недѣля да си правите агитациитъ. Вие нѣмате право да отлагате заседанията на Народното събрание.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Това не е Ваше право, това е право на правителството, то може да иска отлагане на заседанията.

Н. Мушановъ (д): Азъ протестирамъ срещу туй!

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Протестирайте. То е Ваша работа.

Министъръ В. Молловъ: А бе, г. Мушановъ, ще дойде време да заседавате.

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ предложението, направено отъ г. министъръ-председателя, моля, да вдигнатъ ръка. Мнозинство, Събранието приема. (Ръкоплъскания отъ сговориститъ)

Следующето заседание ще бѣде на 18 того, съ сѣщия дневенъ редъ, безъ точка първа, която сега току-що се прие.

Вдигамъ заседанието.

(Вдигнато въ 13 ч. и 52 м.)

Подпредседателъ: **А. ХРИСТОВЪ**

Секретарь: **СТ. РЯСКОВЪ**

Началникъ на Стенографското отдѣление: **Д. АНТОНОВЪ**

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е:

	Стр.		Стр.
Отпуски, разрешени на народните представители: Димитър Янев, Трифон Ерменков, Сотир Янев, Христо Баев, Лев Кацков и Иван Михайлов	823	четене — продължение разискванията и приемане)	823
Предложения: 1) за одобрение IX-то постановление на Министерския съвет, взето въ заседанието му от 24 юлий 1929 г., протокол № 63. (Съобщение)	823	Афиширане речи: Народното събрание натоварва председателството да отпечати въ отделна брошура всички речи, произнесени от г. г. министрите при разискване на приетото предложение за одобрение на подписаните въ Хага на 20 януарий 1930 г. спогодби относно уреждането на въпроса за българските репарации. (Прието предложение на народния представител Х. Силяновъ).	844
2) за одобрение подписаните въ Хага на 20 януарий 1930 г. спогодби относно уреждането на въпроса за българските репарации и за българските имоти, секвестирани въ Ромъния. (Едно		Дневен релъ за следващото заседание.	845